

Kosovska hronologija

(1974-2017)

Sadržaj

Uvod: Politički kontekst najave unutrašnjeg dijaloga o Kosovu	3
Hronologija	7
Antibirokratska revolucija: "Oj Srbijo, iz tri dela, ponovo ćeš biti cela".....	8
Ratna hronologija Kosova	11
Postupci pred Međunarodnim tribunalom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (MKSJ/ICTY)	14
Postupci pred domaćim sudovima	15
Podujevo	15
Suva Reka	15
Orahovac	15
Trnje (prvostepeni postupak)	15
Ćuška (prvostepeni postupak, ponovljeno suđenje)	15
Kosovska kriza i uloga međunarodne zajednice	16
1998 - 2000.	16
1999.	17
Pad Miloševića i prva demokratska vlada Srbije	23
Martovsko nasilje	24
Pregovori u Beču	26
"Kosovo za patike"	28
Tehnički pregovori (Tahiri - Stefanović)	30
Rezultati pregovora iz 2011. godine	32
Briselski dijalog	32
Lokalni politički kontekst kao posledica dijaloga u Briselu	34
Slučaj „Dron“	35
Specijalni sud za ratne zločine na Kosovu	37
Umesto zaključka	38
TABELA SPORAZUMA IZ BRISELSKOG DIJALOGA (2011-2017)	39

Uvod

Politički kontekst najave unutrašnjeg dijaloga o Kosovu

„Zato, važno, ili važnije nego ikada, jeste da se pogledamo u ogledalo, hrabro, jasno vidimo sve ožiljke, rane i nedostatke na sopstvenom licu, ali i pokušamo da zalečimo ono sto je moguće, u očaju ne odustajući od sebe zbog problema sa kojim se suočavamo.“

Aleksandar Vučić, predsednik Republike Srbije (24. jul 2017. godine)¹

Naizgled, ova rečenica, kao i ceo autorski tekst predsednika Republike, znači barem verbalizovani poziv srpskom društvu ali i široj javnosti (međunarodnoj zajednici na prvom mestu) da u samom centru političke moći u Srbiji postoji volja da se konačno razgovara o Kosovu i na osnovu tog razgovora kreiraju konkretna i dugoročna rešenja za Kosovo. Poziv na dijalog unutar srpskog društva, ali i od sredine 2017. godine nešto češći susreti zvaničnika Beograda i Prištine u okviru briselskog dijaloga, ovoga puta na predsedničkom nivou, predstavljaju kakve takve pomake u odnosu na period od avgusta 2015. godine (Brisel II) do aprila 2017. godine, kada su novoizabrani predsednici Srbije odnosno Kosova postali Aleksandar Vučić odnosno Hašim Tači (Hashim Thaçi).

Međutim, kao što je ocenio šef UNMIK-a, Zahir Tanin, na sednici Saveta bezbednosti UN² u maju 2017. godine, situacija na Kosovu je generalno stabilna, ali nivo poverenja između dve zajednice opada zbog brojnih neodgovornih izjava političara i diplomata. Upravo su izjave političara i to ministara u Vladi Srbije, kao i politika nekažnjivosti prema nasilnicima koji ugrožavaju događaje koji pozivaju na saradnju dva društva, a koji su se desili u prethodnih nekoliko meseci u Srbiji indikator da - iako poziv za dijalog postoji, kao i pregovori u Briselu - osnova zvanične politike Srbije prema Kosovu i dalje je skrojena po meri odbrane krvave politike režima Slobodana Miloševića. Cenu za takvu politiku i dalje plaćaju građani i građanke Srbije i Kosova bez obzira na svoju nacionalnost. O tome svedoče nedavne izjave Nele Kuburović, ministarke pravde Srbije, Aleksandra Vulina, ministra odbrane, kao i Ivica Dačića, ministra spoljnih poslova.

Ministarka pravde Srbije, Nela Kuburović, je 16. maja 2017. godine u Savetu bezbednosti UN-a³ ukazala na neophodnosti da Priština što skorije

¹ Zašto nam je važan unutrašnji dijalog o Kosovu, Blic, 24.07.2017: <http://bit.ly/2x1crUb>;

² Kuburović u UN: Priština i dalje koristi dijalog za ucenjivanje, N1 Info, 16.05.2017: <http://bit.ly/2jmaX1G>;

³ Isto;

izvrši svoje obaveze po pitanju Zajednice srpskih opština (ZSO), skrenula je pažnju na postupke i izjave Vilijama Vokera kao i odbijanje Francuske da Srbiji izruči Ramuša Haradinaja. Na istoj sednici, kako je to Istinomer⁴ primetio, na kojoj je prema Zakonu o Vladi trebalo da prisustvuje predsednik Vlade (u tom trenutku u Kini) ili prvi potpredsednik i ministar spoljnih poslova, Ivica Dačić, ministarka pravde je izjavila sledeće:

„Podsetiću, na KiM je sve krenulo od laži koje su plasirali ljudi poput Vilijama Vokera koji danas čak ni ne krije svoje velikoalbanske ambicije i projekte, a poznato je da se protiv i Specijalnom sudu koji treba da procesuiru zlodela počinjena od strane tzv. "Oslobodilačke vojske Kosova" (OVK). (...) Protivpravna odluka o agresiji na SRJ usledila je prvenstveno na osnovu izveštaja Vilijama Vokera, iako na KiM 1998-1999 godine nije bilo humanitarne katastrofe niti progona kosovskih Albanaca.“⁵

Zatim, dva dana nakon objavljivanja autorskog teksta predsednika Republike stvar postaje jasna kada se pročita izjava ministra Vulina od 26. jula:

„Kao i uvek kada Vučić pokrene pitanja od suštinskog značaja i važnosti za Srbe i Albance, pokaže se da među Albancima nema iskrenih sagovornika. Izjave Rame i Pacolija treba da onemoguće dijalog, naškode Vučiću i spreče ga da ujedini Srbe oko KiM.“⁶

Nakon toga, 16. avgusta ove godine kada je ponovo u Savetu bezbednosti UN razmatran tromesečni period o radu misije UNMIK-a na Kosovu, Ivica Dačić je izjavio sledeće:

„Srbi su na Kosovu živeli vekovima, to potvrđuju crkve, od kojih su četiri pod zaštitom UNESCOa. Nije u redu da se smejete gospođo Čitaku, pokažite jedan vaš spomenik iz tog perioda, pa ću i ja da se smejem... Da li mislite da to više ne treba da se pominje i da je to legitimizovano time što se to desilo? Hoće li iko pomenuti potrebu da se Srbi vrate. Statistika je porazna. Ako je bilo genocida, to znači da sada Albanca treba da ima manje“

On je naveo da je prema popisu iz vremena SFRJ u Prištini bilo 43.885 Srba, a da ih je prema popisu iz 2011, ostalo samo 430:

„To je 100 puta manje za 30 godina. Pa da li je to etničko čišćenje i genocid nad Albancima ili nad Srbima? U Uroševcu sada ima 32 Srba, 600 puta manje nego ranije, u Podujevu ih bilo 2.242, a danas 12, što je 200 puta manje. U Prizrenu, gde sam rođen, ih je ranije bilo 11.650, 2011 - 231, a danas samo 27. Komentar je suvišan i zato molim vas da više ne koristite te lažne činjenice da ste žrtve etničkog čišćenja. Ko je kriv za zločine neka odgovara, ali najveće žrtve su Srbi.“⁷

Dakle, postoji poziv na unutrašnji dijalog ali u svojim izjavama zvaničnici Srbije tvrde i ponavljaju sledeće tri teze:

Nije bilo nasilja nad kosovskim Albancima tokom perioda 1998-1999, samim tim ni razloga za NATO intervenciju;

Pripadnici srpskog naroda su najveće žrtve sukoba na Kosovu;

Albanska strana je ta koja ometa dijalog dok je srpska strana "posvećena" dijalogu;

Upravo zbog ove tri neuralgične tačke zvaničnog Beograda prema Kosovu, politika negiranja ratnih zločina i kampanje etničkog čišćenja prema kosovskim Albancima je temelj svake dosadašnje politike Beograda prema Kosovu i ona se nastavlja.

Uprkos tome, a u cilju podsećanja kako zvaničnika države tako i šire javnosti želimo da predstavimo hronologiju predratnih, ratnih i poratnih godina sa posebnim osvrtom na pregovore zvaničnog Beograda i Prištine. Podsetimo, Inicijativa je januara 2015. godine Vladi Srbije poslala izveštaj

4 Nije bilo progona kosovskih Albanaca, nije bilo humanitarne katastrofe, Istinomer, 16.05.2017: <http://bit.ly/2xZ8vAX>;

5 Isto: <http://bit.ly/2xZ8vAX>;

6 Vulin: Među Albancima nema iskrenih sagovornika, RTS, 26.07. 2017: <http://bit.ly/2y8tvfi>;

7 Ministar Dačić na sednici SB UN o radu UNMIK-a, Sajt Ministarstva inostranih poslova Srbije, 16.08. 2017: <http://bit.ly/2eVud0Z>;

OEBS-a (na čiji mandat se poziva ministarka Kuburović) "Kako viđeno, tako rečeno" u kome je do detalja opisana kampanja etničkog čišćenja prema kosovskim Albancima, kao i ceo sukob između snaga Vojske Jugoslavije, srpske policije i paramilitarnih jedinica nasuprot snaga OVK.⁸ Takođe, nakon kontinuiranog ometanja festivala Mirëdita, dobar dan! u junu ove godine, u otvorenom pismu smo pozvali predsednika Republike da, između "ostalog, stane na stranu onih koji godinama promovisu vrednosti pomirenja i saradnje, kao i da je širi društveni dijalog potreban ali da tačka okupljanja treba biti poruka "Sramota je mrzeti!"⁹

Reakcije opozicije, predstavnika verskih zajednica, Srpske akademije nauka i drugih nevladinih organizacija na otvaranje dijaloga o Kosovu uglavnom su bile rezervisane ili sa negativnim stavom. Saša Janković, predsednik Pokreta slobodnih građana (PSG), izjavio je za njega poziv na unutrašnji dijalog kukavičko zaklanjanje iza naroda¹⁰. Dragoljub Mićunović, ispred Demokratske stranke, u intervjuu za „Vreme“ naglasio je da iako poziv na dijalog ne prihvata jer je postavljen na lažima, ipak smatra da nepotrebno zvanično odbiti poziv jer bi to bilo zloupotrebjeno. On je takođe naveo da uslovno podržava dijalog o Kosovu: da se mediji otvore za opoziciju, kao i da se dijalog vrati u demokratske institucije.¹¹ Saša Radulović (Dosta je bilo) izneo je svoj plan za Kosovo u autorskom tekstu za „Nedeljnik“ u kome ocenjuje da je cilj dijaloga da se Kosovo izbac iz preambule Ustava, pri čemu se on zalaže za novu međunarodnu konferenciju velikih sila koje bi izašle sa novim međunarodnim ugovorom koji bi zamenio rezoluciju 1244.¹² Ostale opozicione partije su ili izrazile sumnju u dijalog (Nova stranka, SDS Borisa Tadića, Vuk Jeremić) ili okarakterisale dijalog kao izdaju (Dveri i Srpska radikalna stranka). Ipak, jedina stranka koja je predložila okvir za dijalog je LDP koji je predstavio Platformu za Kosovo 2. avgusta ove godine.¹³ Lider ove partije, Čedomir Jovanović, u intervju za „Večernje Novosti“ od 18. septembra, najavio mogućnost saradnje sa Demokratskom strankom oko Platforme za Kosovo.¹⁴

S druge strane, samo nekoliko dana nakon autorskog teksta predsednika Republike, Vladimir Kostić, predsednik SANU izjavio je za Blic da da je "dijalog o Kosovu i razgovor a ne rat jedini put po kome treba da se ide kako bi se prevazišli viševekovni nesporazumi dva naroda". Takođe, dodao je i da će "SANU biti čast da učestvuje u definisanju budućnosti svog naroda, a dijalog o KiM je upravo pitanje na kome se ona prelama i zato imaju obavezu da iznesu svoj stav". Zanimljivo je da se Kostić u istoj izjavi ogradio da je njegov stav i stav SANU, već da njegove reči predstavljaju njegov lični stav.¹⁵

Patrijarh SPC-a Irinej 17. septembra izjavio je da veruje da po pitanju Kosova predsednik Srbije Aleksandar Vučić misli isto kao i srpski narod i Crkva i da se uzda u Rusiju da će pomoći Srbiji da sačuva ono što je uvek bilo srpsko.¹⁶ Potpredsednica Vlade Srbije Zorana Mihajlović očekuje da Srpska pravoslavna crkva bude dobar partner u unutrašnjem dijalogu o Kosovu i da ne vrši pritisak na predsednika Srbije Aleksandra Vučića pre početka razgovora o Kosovu. "Srbiji je potrebna nova politika koja za cilj ima bolji život naših sunarodnika na Kosovu, politiku zaštite naše kulture i verske baštine, očuvanje ekonomskih interesa i pomirenja sa albanskim narodom", navela je Mihajlović u saopštenju istog dana reagujući na izjavu patrijarha Irineja.¹⁷ Već sledećeg dana reagovao je episkop bački Irinej: "Mihajlović zapravo demantuje i svesno obesmisli poziv gospodina Vučiću na zaista nužni dijalog o budućnosti Srbije i svakog njenog građanina Srbije u južnoj srpskoj pokrajini."¹⁸

Premijerka Brnabić se po pitanju Kosova oglasila 27. avgusta skoro zaklinjanjem u sadašnji Ustav, rečima da Srbija nikada neće priznati nezavisnost Kosova. Međutim u istoj izjavi dodala je i sledeće: "Srbija je dosta uradila na implementaciji onoga što je dogovoreno tokom dijaloga, dok

8 Inicijativa poslala OEBS izveštaj Vladi Republike Srbije, Sajt Inicijative mladih za ljudska prava: <http://bit.ly/154IMbQ>;

9 Otvoreno pismo predsedniku Republike Srbije Aleksandru Vučiću, Sajt Inicijative mladih za ljudska prava, 02.06.2017: <http://bit.ly/2vUFCoG>;

10 Janković o dijalogu: Vučić se kukavički zaklanja iza naroda, N1 Info (26.07.2017): <http://bit.ly/2fgPICH>;

11 Dragoljub Mićunović, Nema dijaloga na lažima, VREME (Br. 1387/ 2.08.2017.): <http://bit.ly/2xjJEKz>;

12 Saša Radulović, Moj plan za Kosovo, Nedeljnik (31.08.2017.): <http://bit.ly/2hdjLBR>;

13 LDP, Platforma za Kosovo, (2.08.2017.): <http://bit.ly/2ybcILB>;

14 Čedomir Jovanović, Jankoviću su bliži oni što su palili ambasade, Večernje Novosti (18.09.2017.): <http://bit.ly/2xbpZwZ>;

15 Kostić izneo svoje stavove, ne stavove SANU, Blic (29.07.2017.): <http://bit.ly/2xjKiro>;

16 Irinej: Verujem da Vučić o Kosovu misli kao narod i crkva, N1 Info (17.09.2017.): <http://bit.ly/2fgyhgq>;

17 Mihailović: SPC da ne vrši pritisak na Vučića, N1 Info (17.09.2017.): <http://bit.ly/2xjA0rf>;

18 Episkop Irinej: Mislimo svojom glavom i nećemo ćutati o KiM, Dnevnik (19.09.2017.): <http://bit.ly/2hfjChI>;

bi Priština trebalo da počne da radi na najvažnijim tačkama sporazuma, pre svega onim o položaju srpske zajednice.¹⁹ Ubrzo nakon vanredno održane konferencije za medije uveče 12. septembra predsednika Vučića povodom formiranja nove Vlade Kosova- na kojoj je predsednik Republike, između ostalog, naznačio da će dijalog biti institucionalizovan u oktobru ali da će "poštovati Ustav ali da nisu borci za interese Srbije samo oni koji poštuju Ustav i gotovo!"- premijerka Brnabić 18. septembra izjavljuje sledeće:

· "Doprinos Vlade Srbije unutrašnjem dijalogu o Kosovu i Metohiji biće vidljiv kroz formiranje radne grupe za
· logističku podršku predsedniku Republike Srbije Aleksandru Vučiću i svim građanima koji žele da učestvuju u tom
· dijalogu. To će biti dijalog što šireg kruga ljudi u Srbiji i neću ja, kao predsednica vlade, reći kako mislim da treba
· da se uradi ovo ili ono, nego ću da slušam sve strane, poziciju i opoziciju, Crkve i nevladine organizacije, jer je to
· dijalog koji vodi predsednik države". Ovako je predsednica Vlade Ana Brnabić odgovorila na pitanje RTV-a 18. septem-
· bra, koji će biti njen doprinos unutrašnjem dijalogu o Kosovu i da li ona misli da Kosovo treba da dobije stolicu u Ujedinje-
· nim nacijama.²⁰

Sa nadom u iskrene namere da se krene u dijalog o pitanju Kosova, smatramo neophodnim da predstavimo sve značajne događaje i procese koji su se desili na teritoriji Kosova ili su (kao određene runde pregovora) bili od važnosti za rešavanje pitanja Kosova od 1974. godine do pisanja ovog dokumenta, odnosno do 2017. godine.

19 Brnabić Srbija nikada neće priznati Kosovo, N1 Info (27.08.2017. godine): <http://bit.ly/2xetkJo>;

20 Brnabić: Neću ja reći šta treba uraditi sa Kosovom, RTV (18.09.2017.): <http://bit.ly/2xce0PX>;

Hronologija

1974: Iako su bile definisane kao autonomne pokrajine Srbije, a ne kao punopravne republike, Kosovo i Vojvodina su po Ustavu iz 1974. postale konstitutivni elementi federacije. Njihovi predstavnici su, prema tome, imali posebno članstvo u rotirajućem kolektivnom predsedništvu države koje je preuzelo vlast posle Titove smrti. Svaka autonomna pokrajina je imala svoju sopstvenu centralnu banku i odvojenu policiju, školski i sudski sistem, pokrajinsku skupštinu, kao i predstavnike u skupštini SR Srbije, a što je u to vreme bilo najvažnije, i komunističku partiju pokrajine, u kosovskom slučaju Savez komunista Kosova.²¹

1981: Nakon smrti Josipa Broza Tita, maha su dobili zahtevi kosovskih Albanaca za sticanjem punopravnog statusa republike (što je uključivalo pravo na otcepljenje). Od marta meseca te godine, počevši sa pobunom studenata Prištinskog univerziteta širom pokrajine dešavali su se masovni protesti, ali su demonstracije naišle na žestok odgovor prvo pokrajinskih vlasti, a zatim i na oružani odgovor republičkih i saveznih organa bezbednosti. U pokrajini su bile raspoređene jedinice federalne armije čemu je prethodilo proglašenje vanrednog stanja. Kako su nemiri trajali sledećih sedam godina, prema zvaničnim podacima, oko 7000 kosovskih Albanaca je bilo osuđeno na kraće kazne zatvora, dok je 1750 bilo osuđeno na duže kazne, sve do 15 godina, u vezi sa nacionalističkom delatnošću.²²

1985: 1. maja desio se čuveni slučaj Đorđa Martinovića, službenika Doma JNA u Gnjilanu koji je se prema zvaničnoj verziji vlasti samopovredio na njivi. Međutim, uprkos tim tvrdnjama domaće novine, pogotovu beogradska Politika prednjače u kampanji optuživanja da je Martinović nabijen na kolac od strane najmanje tri osobe albanske nacionalnosti.²³ Sumnje u zvaničnu verziju događaja izazvale su da slučaj Đorđa Martinovića bude jedan od galvanizatora pometnje multietničkog poverenja na Kosovu.

1986: Memorandum, ta nedovršena skica jednog akademskog dokumenta, doticao se raznih pitanja, među kojima su bili navodna zavera protiv Srbije, a koju su predvodili Slovenija i Hrvatska. Takav razorni nacionalizam po jedinstvo države je smatran grehom u SFRJ, pa je bio žestoko napadnut širom države, čak i prvobitno od Slobodana Miloševića. Posledice su, ipak, bile eksplozivne, nigde toliko koliko na Kosovu, gde je Memorandum upozoravao Srbe da se nalaze pred totalnim genocidom, ako ne zaustave i preokrenu proces „albanizacije“ pokrajine.²⁴

1987: Kritični datum za srpski nacionalizam i za budućnost Kosova je bio 24. april 1987. godine. Slobodan Milošević, u tom trenutku istaknuta figura u srpskoj komunističkoj partiji, Savezu komunista Srbije, otišao je na Kosovo radi dijaloga sa lokalnim Srbima povodom njihovih pritužbi. Dok je bio na sastanku sa njihovim predstavnicima u Kosovo Polju veća skupina lica koja je manifestovala podršku srpskim zahtevima bila je potisnuta od strane lokalne policije koja je upotrebila palice. Masa je pružila otpor, a onda je Milošević izašao da se obrati okupljenima. On je od sebe u samo jednom trenutku napravio heroja kosovskih Srba, govoreći im pred televizijskim kamerama: „Niko ne sme da vas bije“. U tom trenutku je njihove kontroverzne nacionalističke zahteve prihvatio kao svoje. Do kraja 1987. Milošević u svoje ruke preuzeo kontrolu i partije, i SR

21 Analiza OEBS Verifikacione misije Kosovu: Kako viđeno, tako rečeno, OEBS (ODIHR), Edicija Dokumenta- Fond za humanitarno pravo, str. 3, 1999: <http://bit.ly/2x0h6Ec>;

22 Isto, str. 4: <http://bit.ly/2x0h6Ec>;

23 Dragan Vlahović, Mučenik sa Kosmeta, Glas javnosti, 8.09.2000: <http://bit.ly/2y5SjOW>;

24 Analiza OEBS Verifikacione misije Kosovu: Kako viđeno, tako rečeno, OEBS (ODIHR), Edicija Dokumenta- Fond za humanitarno pravo, str. 4, 1999: <http://bit.ly/2x0h6Ec>;

Srbije nakon čuvene Osme sednice CK SK Srbije, pobeđivši struju Ivana Stambolića.²⁵

Antibirokratska revolucija: “Oj Srbijo, iz tri dela, ponovo ćeš biti cela”

1988 - 1989.

Politička previranja i sukobi u političkom vrhu stvorili su uslove za uspon Miloševića i široke narodne proteste u Srbiji. Tokom 1988. i 1989. godine protesti su dostigli vrhunac u „antibirokratskoj revoluciji“, nizu velikih mitinga i demonstracija industrijskih radnika, Srba sa Kosova, njihovih saveznika i drugih grupa, uz veliku podršku Miloševića, kao i u uzvratnim protestima Albanaca sa Kosova. Događaji su nazvani “antibirokratska revolucija”, pomalo ironično, usled dramatičnog toka demonstracija i njihovih značajnih političkih posledica. Niz visokih jugoslovenskih funkcionera i regionalnih vlada, koje su učesnici protesta nazivali „birokratama“, sišli su neslavno s vlasti usred narodnog bunta, koji se završio nasiljem i represijom. Talas protesta i prateći događaji označavaju ključnu epizodu jugoslovenskih sukoba posle Tita.²⁶

1988.

17. novembar: Na sednici Pokrajinskog komiteta SK Kosova, smenjeni Kačuša Jašari (Kaqusha Jashari), predsednica predsedništva SK Kosova, i razrešen članstva Azem Vlasi (Azem Vlasi).

17-21. novembar: Najveće demonstracije Albanaca posle 1981. zbog smene Vlasija i Jašari.

19. novembar: U Beogradu, na Ušću, milion ljudi prisutno na mitingu podrške Jugoslaviji koji je zapravo bio potvrda podrške srpskog naroda rukovodstvu Srbije, najpre Slobodanu Miloševiću. U svom govoru on je najavio smenu određenih ljudi, a kao prioritet naveo je uspostavljanje mira i zaustavljanje “terora” na Kosovu kako bi se ujedinila Srbija.

U znak podrške smenjenim funkcionerima Saveza komunista Kosova (Azema Vlasija i Kačuše Jašari) i očuvanja autonomije-SAP Kosovo, 20. februara 1989. godine oko 200 rudara ostalo je u jami Stari Trg u rudniku Trepča. Rudari su tražili i smenu-Rahmana Morine (Rahman Morina), tek izabranog predsednika pokrajinskog komiteta, kao i-Ali Šukrije (Ali Shukriu). Već 21. februara generalni štrajk bio je u celoj pokrajini. Dva dana nakon toga, Skupština SR Srbije donosi amandmane na Ustav kojima se vraća jurisdikcija nad sudstvom, milicijom, narodnom odbranom i inostranim poslovima pokrajina (iako amandmane trebaju odobriti i pokrajinske skupštine). Na Kosovu se u generalnom štrajku radnicima pridružuju i studenti i veliki broj profesora, dok u isto vreme Predsedništvo SFRJ šalje saveznu miliciju kao pojačanje.

1989.

Nakon albanskih demonstracija, 1982. godine, kosovski Srbi (predvođeni Kostom Bulatovićem, Miroslavom Šolevićem i drugima) počinju da se bune protiv „perfidnih pritisaka sa pozicija države“, a središte pokreta postaje grad Kosovo Polje, nekadašnja srpska kolonija. Istovremeno, u Srbiji započinje anti-albanska kampanja, čija je središnja tema „genocid“ nad Srbima na Kosovu, i koja iseljavanje Srba prikazuje kao plansko etničko čišćenje koje provodi pokrajinsko rukovodstvo. Aprila 1982. godine 21 sveštenik Srpske pravoslavne crkve, među kojima nekoliko budućih episkopa (Atanasije Jeftić, Irinej Bulović, Amfilohije Radović), upućuju najvišim crkvenim i državnim organima „Apel za zaštitu srpskog življa i njegovih svetinja na Kosovu i Metohiji“, koji govori o „planskom genocidu nad srpskim narodom“ i aktuelizuje kosovski zavet. Godine 1983. crkvene novine Pravoslavlje objavljuju feljton Atanasija Jevtića „Od Kosova do Jadovna“, koji opisuje slučajeve „brutalnog i životinjskog silovanja srpskih žena, devojčica, starica i monahinja od obesnih Arbanasa“, a stradanja Srba na Kosovu poredi sa stradanjima u NDH. Pišući o Albancima, crkveni autori uglavnom naglašavaju njihova zlodela, opisujući ih kao silovatelje, sknavitelje i nasilnike.²⁷

25 Isto, str. 4-5: <http://bit.ly/2x0h6Ec>;

26 Nebojša Vladislavljević, Antibirokratska revolucija i radnici, Projekat CZKD-a “Imenovati to ratom”, Okrugli sto “Radnici i nacionalizam”, str. 1, 27.02.2013. Dostupno: <http://bit.ly/2x1SeNl>;

27 Damjan Pavlica, Savremena istorija Kosova, Peščanik, 19.09.2011: <http://bit.ly/2y5BXG7>;

Od kraja protesta 1981. godine pa sve do 1986/87 kroz knjige, peticije, novinske članke (gde su prednjačili Politika sa svojim odjeljkom Odjeci i reaganova i Večernje Novosti) rašće antialbansko raspoloženje koje je srpska intelektualna elita na kraju artikulisala u Memorandum SANU-u. Antialbanska kampanja se reflektovala i kroz turneju moštiju kneza Lazara širom Jugoslavije koju je organizovala SPC od Vidovdana 1988. do avgusta 1989. godine. Sve ove radnje su predstavljale pripremni teren za nacionalističku mobilizaciju srpskog naroda usmerenu prema „drugima“, a najviše fokusirane ka dehumanizaciji albanskog stanovništva na Kosovu.

26-27. februar: Nakon proširene sednice Predsedništva SFRJ, na teritoriji SAP Kosovo je proglašeno ratno stanje a na Kosovo je poslata federalna armija sa tenkovima uz podršku dodatnih snaga savezne milicije. Sledećeg dana rudari polako izlaze iz jama jer je Morina (privremeno) dao ostavku.

28. februar: u Beogradu se okuplja masa od 600 000 ljudi ispred Savezne skupštine kao reakcija na kosovske proteste. Skandira se “Dajte nam oružje!” i “Uhapsite Vlasija!”. Na protestu je izviždan govor Raifa Dizdarevića, tadašnjeg predsednika Predsedništva SFRJ koji je pozivao na jedinstvo naroda Jugoslavije. Na mitingu je Slobodan Milošević najavio hapšenje Azema Vlasija, što će se i dogoditi tri dana nakon protesta.

Početak marta iste godine, policija na Kosovu je pritvorila ukupno 240 istaknutih ličnosti albanske nacionalnosti, uključujući i Vlasija, zbog protivljenja amandmanima na Ustav. Nakon demonstracija Albanaca krajem marta 1989. policija je, prema podacima Human Rights Watch-a, ubila 24 osobe.²⁸

Albanski predstavnici u Skupštini Kosova bojkotovali su glasanje o ovom pitanju 23. marta 1989. godine, ali bez obzira na neuspeh predloga da ispuni traženu dvotrećinsku većinu, predlozi za izmenu Ustava su formalno prihvaćeni, da bi ih 28. marta potvrdila i Skupština Srbije.

28. jun: Miloševićev uspon ka poziciji zaštitnika srpskog naroda u celoj Jugoslaviji ovekovečen je 28. juna 1989. godine na Gazimestanu, prilikom proslave 600-te godišnjice Kosovske bitke. Milošević je u svom govoru Kosovo nazvao srcem Srbije, što je kasnije postalo široko prihvaćena politička parola. Tada je pred oko 300.000 okupljenih izjavio da “ni oružane bitke nisu isključene”, što se danas redovno tumači kao najava jugoslovenskih ratova: „Opet smo pred bitkama i u bitkama. One nisu oružane, mada ni takve još nisu isključene.“

Miloševićev govor je simbolički označio kraj jugoslovenske ideje, a on je od komunističkog lidera Srbije postao nacionalni lider Srba. Povodom Miloševićevog gazimestanskog trijumfa, Rugova je (1989) izgovorio gotovo proročke reči: “Gazimestan je jedna šovinistička manifestacija. Nisu se samo Srbi borili protiv Turaka, u bici su učestvovali i Albanci, i Hrvati, i Bosanci. To je događaj od značaja za sve jugoslovenske narode. Moj utisak je da u Jugoslaviji postoje snage koje gotovo priželjkuju terorističke akcije na Kosovu. Mogu samo da upozorim Srbe da uvek kada je neki mali narod, a i Srbi su mali narod, pokušavao da nametne svoju prevlast na Balkanu, to se završavalo njegovom ličnom tragedijom.”²⁹

Haško tužilaštvo je upravo taj Miloševićev govor podnelo kao dokaz o njegovim ratnim namerama.--Tužilac Džefri Najs je na suđenju -protumačio je da "oružana bitka, borba, nije bila isključena, čak i u tom momentu". Na Vidovdan 1989. godine, u 5000 autobusa, 50 redovnih i vanrednih vozova i nekoliko desetina hiljada automobila na jedan skup došao je do tada nezapamćen broj ljudi. Nakon završetka govora, masa je skandirala pesmu “Ko to kaže, ko to laže, Srbija je mala”.

1990 - 1992.

Pošto je kosovska skupština raspuštena juna 1990. godine, 114 od 180 njenih poslanika su 2. jula pokušala da proglase Kosovo nezavisnim od Srbije, to jest punopravnom republikom unutar SFRJ. Ovu odluku su i Srbija i SFRJ proglasile ilegalnom, tako da je 7. septembra 111 poslanika, koji su se tajno sastali u Kačaniku, proglasilo nezavisnu Republiku Kosovo. Protiv njih su zbog toga bile podignute optužnice. Decembra te godine su kosovski Albanci bojkotovali izbore za Skupštinu Srbije.

Septembra 1991. godine, poslanici skupštine Kosova, koji su i dalje pružali otpor naporima srpskih vlasti da njihovu delatnost proglase nelegalnom, organizovali su referendum o suverenitetu, na koji je, prema njihovim tvrdnjama, izašlo 87% birača albanske narodnosti i koji su svi glasali

28 Miloš Ćirić, Bombardovanje za početnike, Peščanik, 23.02.2012: <http://bit.ly/2xYZ7xe;>

29 Damjan Pavlica, Savremena istorija Kosova, Peščanik, 19.09.2011: <http://bit.ly/2y5BXG7;>

za nezavisnost. Koaliciona vlada Kosova je formirana u oktobru i dobila je diplomatsko priznanje Albanije 22. oktobra iste godine.

Vlada Kosova je pretendovala na to da ima sopstvene policijske snage i da svoje aktivnosti finansira prikupljanjem poreza od albanskog stanovništva Kosova, ali je morala da deluje van zvaničnih institucija kako bi izbegla da srpska policija i snage bezbednosti pohapse njene članove. Prvi paralelni izbori su na Kosovu bili organizovani tek u maju 1992. godine. U to vreme, već su počeli ratovi oko nasleđa bivše Jugoslavije, SFRJ je prestala da postoji, a četiri od njenih šest republika su proglasile nezavisnost, dok su se Srbija i Crna Gora ujedinile obrazujući aprila 1992. novu Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ).³⁰

1992 - 1997.

U periodu prve polovine 1990-ih, Kosovo je postalo policijska država pod upravom Beograda. Nakon što su beogradske vlasti preuzele pokrajinske institucije, na stotine hiljada kosovskih Albanaca je otpušteno iz državnih institucija i društvenih firmi. Srpske snage bezbednosti neprekidno su kršile ljudska prava. Policijsko nasilje, proizvoljna hapšenja i mučenja su bili uobičajena pojava.

Dok je rat besneo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, većinsko albansko stanovništvo pokrajine je upražnjavalo pasivni otpor, odbijajući učešće u političkim strukturama Srbije, ne izlazeći na izbore i bojkotujući popis stanovništva. Nakon što su preuzele pokrajinske institucije, srpske vlasti su pozatvarale većinu škola na albanskom jeziku i prestale da isplaćuju plate albanskim srednjoškolskim profesorima. Kosovski Albanci su započeli nenasilnu izgradnju sopstvenih paralelnih institucija, kao što su školstvo, zdravstvo i poreski sistem. Organizovan je paralelni sistem privatnih škola na osnovu donacija i poreza. Albanski đaci i studenti su pohađali časove u privatnim kućama, praznim firmama i napuštenim školskim zgradama.

Miloševićeva vlast nije dopuštala razvoj paralelnih institucija na Kosovu, a srpska policija je neprestano upadala u obrazovne i druge ustanove kosovskih Albanaca. Pripadnici snaga bezbednosti su rutinski maltretirali, privodili i tukli nastavnike, studente i upravnike albanskih škola. Ovaj period Albanci smatraju periodom "divljeg, totalitarnog, vojno-policijskog režima", pod kojim je albanska populacija teško patila.

Vođa kosovskih Albanaca, Ibrahim Rugova, je tokom 1990-ih bio poznat po zagovaranju mirnog otpora režimu Slobodana Miloševića, zbog čega je nazvan „balkanskim Gandijem“. U prvoj polovini 1990-ih Rugovina strategija nenasilnog otpora je imala široku podršku albanskog stanovništva. Nakon okončanja ratova u Hrvatskoj i Bosni 1995. i njihovom punom nezavisnošću, nenasilna strategija počinje da se dovodi u pitanje, a među Albancima je sve veći broj onih koji zagovaraju oružani otpor.

Tokom 1996. godine, Miloševićeve vlasti su na Kosovo naselile oko 16.000 srpskih izbeglica iz Bosne i Hrvatske, neke od njih mimo njihove volje.³¹

Iste godine nastaje Oslobođilačka vojska Kosova koja je u periodu od 1996. do 1999. godine od raštrkane grupe gerilaca prerasta u oružani pokret a potom i u oružanu snagu. Svojom taktikom OVK je često dovodio u opasnost civilno stanovništvo. Jedinice OVK-a su ponekad postavljale zase- de ili su iz sela napadale policijske i vojne isturene položaje i povlačile se nakon toga, čime su civile izlagale odmazdama. Nakon ovakvih napada ponegde su usledili i zločini većih razmera, što je još više uticalo na to da se popularizuje borba OVK-a i doprinelo da se sukob internacionalizuje. Takođe, određeni elementi OVK-a odgovorni su i za napade na Srbe, Rome i drugo nealbansko stanovništvo, ali i na kosovske Albance, političke neistomišljenike.³²

Prvog septembra 1996. godine, Slobodan Milošević i Ibrahim Rugova su odvojeno u Beogradu, odnosno Prištini, potpisali sporazum o normalizaciji obrazovnog sistema na Kosovu. Tekst sporazuma sadrži svega nekoliko paragrafa, od kojih su najvažniji onaj koji ističe da je "sporazum, zbog njegove društvene i humanitarne vrednosti, iznad svake političke debate" i onaj koji predviđa formiranje mešovite komisije zadužene za njegovo sprovođenje. U javnosti je malo poznato da postoji i aneks sporazuma Milošević-Rugova, tzv. Rimski dokument koji sadrži spisak objekata u koje albanski učenici i studenti treba da se vrate. Objavljeni sporazum ne sadrži odredbe o pitanjima kao što su finansiranje, nastavni planovi i programi, priznavanje diploma i podela prostora u kom bi se obavljala nastava na različitim jezicima.

30 Analiza OEBS Verifikacione misije Kosovu: Kako viđeno, tako rečeno, OEBS (ODIHR), Edicija Dokumenta- Fond za humanitarno pravo, str. 5, 1999:<http://bit.ly/2x0h6Ec>;

31 Isto, str.5-6: <http://bit.ly/2x0h6Ec>;

32 Human Rights Report, Po naređenju: Ratni zločini na Kosovu, Samizdat B92 (2001), str.38 : <http://bit.ly/2wfbUin>;

Kako se navodi u izveštaju Fonda za humanitarno pravo³³, u svemu ostalom, stanje u kosovskom obrazovanju je bilo identično kao i pre potpisivanja dogovora. Nakon jednogodišnjeg zastoja, mešovita grupa se opet sastala početkom oktobra 1997. u Prištini i Beogradu. Razgovori su okončani bez ikakvih pomaka i uz međusobno okrivljivanje zbog takvog ishoda. Nezadovoljstvo zbog nesprovođenja sporazuma izvelo je početkom 1. oktobra 1997. više od dvadeset hiljada albanskih studenata na ulice Prištine, gde su nameravali da šetnjom gradom mirno izraze svoj protest. Policija je upotrebila suzavac i pendreke da bi rasturila okupljene studente. Sila je upotrebljena i protiv građana koji su u drugim delovima grada očekivali dolazak studentske povorke.

Ratna hronologija Kosova

1998.

Ratni zločini i zločini protiv čovečnosti od strane jugoslovenskih snaga (Vojska Jugoslavije i jedinice policije, kao i paravojnih jedinica) na Kosovu bili su fokus međunarodne pažnje od početka NATO bombardovanja 24. marta 1999. godine. Civilni su bili meta ratnih zločina i drugih kršenja međunarodnog humanitarnog prava od samog početka sukoba na Kosovu, odnosno od januara 1998. godine. Ispod je navedena hronologija najvećih ratnih zločina koji se nalaze u dokumentaciji i izveštajima različitih organizacija, a najviše -Human Rights Watch-a³⁴ i izveštaja OEBS-a "Kako viđeno, tako rečeno"³⁵ od januara 1998. do juna 1999.

Ofanziva policijskih snaga kao i Vojske Jugoslavije imala je jasan cilj da suzbije podršku civila pobunjenicima. Vladine snage su napadale civile, sistematski uništavale gradove i prisiljavale na hiljade ljudi da napuste domove. Policija je uporno pljačkala domove, razarala već napuštena sela, spaljivala letinu i ubijala stoku, ali i ubijala po kratkom postupku – što sve predstavlja kršenje pravila rata. Većina ubijenih i povređenih bili su civili. Prema UNHCR-u, između maja i septembra 1998. raseljeno je najmanje 250.000 ljudi, a među raseljenima je bilo mnogo žena i dece. Na udaru su bile teritorije gde je OVK bio aktivan, kao na primer Drenica i oblast oko Orahovca, a pogotovu oblast uz granicu s Albanijom.³⁶

28. februar - 1. mart: Jedinice srpske specijalne policije napale su opštine Likošane i Ćirez u regiji Drenice na Kosovu borbenim helikopterima, oklopnim vozilima i teškim granatiranjem. Deset članova porodice Ahmeti je ubijeno, a četiri brata porodice Sejdiu umrli su dok su bili u pritvoru.³⁷

5 - 7. mart: Srpska specijalna policija napala je u Donjem Prekazu porodični kompleks Adema Jašarija (Adem Jashari), lokalnog lidera OVK. Procenjeno je da je ubijeno 58 članova porodice Jašari, uključujući osamnaest žena i desetoro dece mlađih od šesnaest godina. Najmanje šest etničkih Albanaca poginulo je u nejasnim okolnostima u obližnjem selu Lauša.

25. maj: Srpska specijalna policija je u-Ljubeniću, selu blizu Peći, pogubila najmanje devet, a možda i dvadeset devet Albanaca.

31. maj: Procenjuje se da je 300 pripadnika specijalnih policijskih snaga napalo selo Novi Poklek u Drenici. Policijske snage su kidnapovale deset muškaraca albanske nacionalnosti, od kojih je jedan pronađen mrtav, a devet je nestalo i pretpostavlja se da su mrtvi. Policija je opljačkala i spalila više od dvadesetak domova.

19. jul: OVK je lišio slobode oko osamdeset pet Srba za vreme ofanzive u Orahovcu 19. jula 1998. Trideset petoro ih je kasnije pušteno na slobodu, ali je sudbina ostalih bila nepoznata³⁸. Prema podacima Tribunala, trideset pet Srba je nestalo iz opštine Orahovac 17. i 18. jula. OVK je na

33 FHP, "Obrazovanje na albanskom jeziku (1997)":<http://bit.ly/2vTF2rm>;

34 Human Rights Report, War crimes in Kosovo (2001): <http://bit.ly/2wfxM8R>;

35 Analiza OEBS Verifikacione misije Kosovu: Kako viđeno, tako rečeno, OEBS (ODIHR), Edicija Dokumenta- Fond za humanitarno pravo, 1999:<http://bit.ly/2x0h6Ec>;

36 Human Rights Report, Po naređenju: Ratni zločini na Kosovu, Samizdat B92 (2001), str. 78: <http://bit.ly/2wfbUin>;

37 Isto, str. 68;

38 KDOM ili Kosovska diplomatska posmatračka misija je uspostavljena nakon kompromisnog sporazuma (od 16. juna 1998. godine) Milošević-Jeljcin na osnovu koga je SRJ prihvatila prisustvo nezavisnih posmatrača koje će u septembru 1998. smeniti Kosovska verifikaciona misija OEBS-a.

kratko preuzeo kontrolu nad Belačevačkim rudnikom kod Obilića 22. jula. Tog dana su pripadnici OVK uhvatili devet Srba i oni su i dalje na spisku nestalih Međunarodnog crvenog krsta.³⁹

27. avgust: Najsuroviji zabeleženi zločin koji je OVK počinila jeste ubistvo dvadeset dva srpska civila u selu Klečka – srpska policija je tvrdila da je u selu pronašla ljudske ostatke i peći koja se koristila za kremiranje tela. Način na koji su predložene optužbe ozbiljno dovodi u pitanje njihovu verodostojnost. Dva kosovska Albanca, Ljuan i Bekim Mazreku (Luan, Bekim Mazreku) aprila 2000. pred sudom u Nišu optuženi su zbog navodnog ubistva dva srpska civila u Klečkoj.⁴⁰

9. septembar: Tela trideset četiri osobe, uključujući i Srbe i Albance, pronađena su u veštačkom jezeru u blizini sela Glođane. Dokazi sugerišu da su počinio pripadnici OVK.⁴¹

27. septembar: Ofanziva srpskih i jugoslovenskih vlasti završila se krajem septembra teškim borbama oko Suve Reke u oblasti Drenice. Posmatrači a su 27. septembra otkrili tela dvadeset jednog albanskog civila, pogubljenih u šumi pored sela Gornje Obrinje. Sledećeg dana, istraživači Human Rights Watch-a i novinari posetili su ovo mesto i dokumentovali ubistva, kao i ubistvo trinaest kosovskih Albanaca u obližnjem Golubovcu.⁴²

1999.

15. januar: Srpska specijalna policija je u Račku ubila ukupno četrdeset pet etničkih Albanaca. Prema navodima Human Rights Reporta o zločinima na Kosovu, napad policije je verovatno izazvala zaseda OVK-a u kojoj su nekoliko dana pre toga ubijena tri srpska policajca, policijske snage su odgovorile pucanjem u civile, mučenjem zarobljenika i ubijanjem po kratkom postupku. Masakr u Račku je dobro dokumentovala misija OEBS-a, i odmah ga je osudio šef misije Vilijam Voker. Jugoslovenske vlasti saopštile su da su Albanci bili borci OVK-a i da su ubijeni u borbi, i zapretile su da će proterati Vokera iz zemlje – nazivajući ga “predstavnikom i zaštitnikom separatizma i terorizma”. Luiz Arbur, glavnoj tužiteljki MKSJ, 18. januara je zabranjen pristup Kosovu, gde je planirala da istraži incident u Račku. Masakr u Račku izazvao je gnušanje javnosti na Zapadu i zapadne vlade su počele da se dogovaraju oko načina kako da se diplomatija podupre silom. NATO je pojačao pretnje vojnom akcijom koje je uslovljavao prestankom napada na civile.⁴³

24. mart: Sa početkom NATO bombardovanja, ubistva su se dešavala širom Kosova, ali su se na posebnoj meti našli neki istaknuti kosovski Albanci. Prvo prijavljeno ubistvo jeste ubistvo poznatog advokata i borca za ljudska prava Bajrama Keljmendija (Bajram Kelmendi) i njegova dva sina Kastriota i Kuštrima (Kushtrim Kelmendi) u Prištini, u noći 24. marta. I drugi istaknuti Albanci ubijeni su u otprilike isto vreme u drugim delovima Kosova. Srpske snage su 25. marta provalile u dom uglednog lekara u Đakovici dr Izeta Hime i ubili ga pred njegovom ženom. Poznati advokat Urim Redža (Urim Rexha) i rukovodilac Demokratskog saveza Kosova (DSK) Mark Maljota (Mark Malota) takođe su bili ubijeni istog dana u Đakovici. Dvojica aktivista DSK-a na visokim položajima u Mitrovici takođe su ubijeni pod nejasnim okolnostima: Agim Hajrizi i Ljatif Beriša (Latif Berisha). Verovatno najugledniji Albanac koji je ubijen jeste Fehmi Agani (ubijen 6. maja kod Kosova Polja), profesor i vodeća figura DSK-a. Aganija je kao političara poštovala većina onih koji su se bavili kosovskom politikom: njegova partija, OVK, međunarodni pregovarači, čak i srpski pregovarači.⁴⁴

25. mart: Izbeglice su izvestile da je u Beloj Crkvi pogubljeno više od šezdeset muškaraca etničkih Albanaca, uključujući dvadeset članova porodice Popaj i dvadeset pet članova porodice Zhunijiqi.

39 Isto, str. 84;

40 Isto, str. 84;

41 Isto, str. 84.;

42 Isto, str. 80-81;

43 Isto, str. 92;

44 Isto, str. 179-182;

25. mart: Pažljivom analizom raspoloživih dokaza o masovnom ubistvu više desetina kosovskih Albanaca, od kojih su 42 identifikovana, izvršenom 25. marta 1999. godine u selu Trnje (opština Suva Reka) Fond za humanitarno pravo (FHP) je našao da postoji osnovana sumnja da su Božidar Delić, general major u penziji i 10 drugih lica, uglavnom pripadnika VJ iz sastava 549. motorizovane brigade VJ, kojom je on komandovao, a jedan deo i iz sastava MUP-a Srbije, po prethodnom planu i dogovoru, izvršili ta ubistva i da su krivično odgovorni za krivično delo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva.

26. mart: Na dan 25. marta 1999. godine ili približno tog dana, sela Velika Kruša i Mala Kruša (opština Orahovac) napale su snage SRJ i Srbije. Meštani su potražili zaklon u pošumljenom području izvan Velike Kruše, odakle su mogli da vide kako srpski policajci sistematski pljačkaju a zatim spaljuju kuće meštana. Ujutro 26. marta 1999. godine ili približno tog dana, srpska policija je otkrila seljane u šumi. Policajci su naredili ženama i maloj deci da odu odatle i pođu u Albaniju. Policajci su zatim pretresli muškarce i mladiće i oduzeli im lična dokumenta, a zatim su ih naterali da pešice odu do jedne napuštene kuće između šume i Male Kruše. Kada su se muškarci i mladići okupili u kući, srpski policajci su otvorili vatru na grupu. Posle nekoliko minuta pušćane paljbe, policajci su preko muškaraca i mladića nabacali seno zapalivši ga kako bi spalili tela. Usled pucnjave i vatre, oko 105 kosovskih Albanaca, muškaraca i mladića, ubijeni su od strane srpske policije.⁴⁵

26. mart: Jedan od najbrutalnijih zločina u ovoj opštini dogodio se 26. marta 1999. godine. Kako se navodi u optužnici Tužilaštva za ratne zločine u predmetu Suva Reka, policajci su, naoružani ličnim naoružanjem, krenuli iz dvorišta zgrade OUP Suva Reka prema kućama pored Reštanskog puta u kojima su živeli građani albanske nacionalnosti. Policajci su ih izbacivali iz kuća koje su pretresali, pljačkali i palili, neke lišavali života, dok su ostale, preteći da će ih ubiti, primorali da napuste grad i pređu u Republiku Albaniju. Jedan broj muškarca, žena i dece oterali su u lokalnu piceriju "Kalabrija", u koju su ubacili dve ručne bombe. Nakon toga je pucano u sve koji su davali znake života. Naoružani policajci ubili su i naknadno dovedenog Jašara Berišu (Jashar Berisha), dok su Abdulaha Ešljanija (Abdullah Eshlani) izveli iz pritvorske jedinice Suva Reka, odveli do kuće Nedžada Beriše (Nexhad Berisha), gde su ga streljali. Policajci MUP-a Prizren i radnici komunalnog preduzeća "Higijena" kamionima su prevezli tela i zakopali ih u masovnu grobnicu na vojnom strelištu kod sela Ljubižde i Koruše. Početkom aprila 1999. godine, po naređenju Vlastimira Đorđevića, masovna grobnica je građevinskim mašinama otkopana, a posmrtni ostaci prebačeni u kamione-hladnjače, koje su pripadnici Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ) MUP-a Srbije prevezli u Batajnicu i ponovo pokopali. U ovom zločinu stradalo je ukupno 48 osoba, od čega 46 članova i članica porodice Beriša.

28. mart: Dana 28. marta u Podujevu u dvorištu porodice Gaši, pripadnici jedinice "Škorpioni" su iz automatskih pušaka ispalili više desetina projektila u grupu od 19 albanskih civila, žena i dece. "Škorpioni" koji su bili u sastavu Specijalne antiterorističke jedinice (SAJ) MUP-a Srbije, su tada smrtno ranili 14 civila. Najstarija žrtva imala je 69, a najmlađa dve godine. -U zločinu su stradali članovi porodica Bogujevci i Durići (Duriqi).

1 - 4. april: Jugoslovenske snage bezbednosti ubile su najmanje četrdeset i sedam muškaraca u nasilnoj kampanji depopulacije u Đakovici.

27. april: Prema izjavama svedoka, u rano jutro 27. aprila, srpska specijalna policija i paravojne jedinice, zajedno s VJ, sistematski su proterivali sve kosovske Albance iz sela između Đakovice i Junika – oblasti u blizini granice sa Albanijom. Seljani iz tih mesta su bili prinuđeni da krenu putem za Meju. Snage bezbednosti su iz kolona izdvojile muškarce i odvojile ih od porodica. Prema dokumentaciji ICRC-a prijavljeno je da su 282 muškarca oteta u Meji. Tačan broj albanskih žrtava nije poznat, ali se procenjuje da je verovatno ubijeno 300 muškaraca između 14 i 60 godina starosti.

14. maj: Rano ujutru 14. maja 1999. godine, srpske snage bezbednosti ušle su u selo Čuška, nekoliko kilometara istočno od Peći. Oko 8:30 časova ujutru snage bezbednosti u zelenim vojnim uniformama s obojenim licima i maskama izdvojili su iz grupe okupljenih žena, dece i staraca, muškarce koji nisu uspeali da pobegnu. Pretili su im i oduzimali novac, nakit i ostale vrednosti od više od dve stotine seljana. Uništili su im dokumenta. Zatim su odvojili 32 muškarca između 19 i 69 godina, podelili ih u tri grupe i odveli u tri različite kuće, gde su ih primorali da se postroje. Onda su na njih u svakoj kući otvorili rafalnu paljbu iz automatskog oružja.

22. maj: Jedan od najtežih zločina ovog rata desio se u zatvoru Dubrava, najvećoj kaznenoj ustanovi na Kosovu, kada su snage bezbednosti Republike Srbije nakon vazdušnog napada NATO-a izvršile masakr nad zatvorenicima. Prateći aktivnosti srpskih snaga i jugoslovenske vojske u ovoj oblasti, NATO je bombardovao zatvor 19. pa ponovo 21. maja 1999, ubivši bar devetnaest albanskih zatvorenika i stvorivši haos u ovoj ustanovi. Jugoslovenska vlada kaže da su neki zatvorenici iskoristili bombardovanja i pokušali da pobjegnu iz zatvora dok se obezbeđenje trudilo da zadrži red. Zatvorski službenici su 22. maja naredili da se približno 1.000 zatvorenika postroji u zatvorskom dvorištu. Nakon nekoliko minuta, otvorili su vatru iz automatskog oružja sa zatvorskih zidova i stražarskih tornjeva i bacali bombe na njih pri čemu je najmanje 70 zatvorenika poginulo. Tokom sledeća dvadeset i četiri časa, stražari, specijalna policija i, verovatno, paramilitarci napali su zatvorenike koji su se skrivali u zatvorskim zgradama, podrumima i kanalizaciji, ubivši ih najmanje još 12 osoba.

Postupci pred Međunarodnim tribunalom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji (MKSJ/ICTY)

U predmetu **Ljijaj i drugi**, optuženima (Limaj, Musliu i Bala) stavljeni su na teret zločini učinjeni u zarobljeničkom logoru Lapušnik. Ljijaj i Musliu su oslobođeni krivice, a Balja je za mučenje, okrutno postupanje i ubistva osuđen na 13 godina zatvora.⁴⁶

U optužnici za predmet **Haradinaj i drugi** (Haradinaj, Balaj i Brahimaj) navedeno je da su posle 24. marta 1998. snage OVK pod komandom i kontrolom Ramuša Haradinaja organizovale vojnu kampanju kako bi preuzele kontrolu nad područjem između sela Glođana i Dečana (operativna zona Dukadžin). Svi optuženi u ovom predmetu su oslobođeni optužbi.⁴⁷

U drugoj optužnici MKSJ-a Slobodanu Miloševiću od 29. juna 1999. godine, navedeno da je između 1. januara 1999. i 20. juna 1999. godine, **Slobodan Milošević** učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu (UZP) zajedno s više drugih pojedinaca. Navedeno je da je svrha UZP bila proterivanje s Kosova znatnog dela kosovskog albanskog stanovništva u nastojanju da se obezbedi dalja srpska kontrola nad pokrajinom. Tokom tog perioda, snage Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) i Srbije, postupajući po uputstvu, na podsticaj ili uz podršku UZP, provele su kampanju terora i nasilja uperenu protiv albanskog civilnog stanovništva na Kosovu. Posledica je bila prisilna deportacija približno 800.000 albanskih civila na Kosovu. Da bi omogućile proterivanja i raseljavanje, snage SRJ i Srbije namerno su stvorile atmosferu straha i pritiska kroz primenu sile, pret-nji silom i delima nasilja. Širom Kosova, snage SRJ i Srbije sistematski su granatirale gradove i sela, spaljivale kuće i poljoprivredna gazdinstva, oštećivale i uništavale kulturne spomenike i verske objekte kosovskih Albanaca, ubijale civile kosovske Albanke i seksualno zlostavljale kosovske Albanke. Slobodan Milošević-umro je u pritvorskoj jedinici u Ševenigenu (Hag) 11. marta 2006, a postupak protiv njega je okončan 14. marta 2006.⁴⁸

Vlastimir Đorđević, koji je od 1. juna 1997. do 30. januara 2001. godine bio pomoćnik ministra Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije (MUP) i načelnik Resora javne bezbednosti (RJB) MUP i odgovoran za sve jedinice i osoblje RJB u Srbiji, uključujući Kosovo, od 1. januara do 20. juna 1999, osuđen je na 18 godina zatvora za deportaciju, druga nehumana dela (prisilno premeštanje), ubistvo, progone na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi (zločini protiv čovečnosti) i ubistvo (kršenje zakona i običaja ratovanja). Snage Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) i Srbije, postupajući po uputstvu, na poticaj, ili uz podršku Đorđevića počinile su krivična dela koja su imala za posledicu prisilnu deportaciju približno 800.000 civila kosovskih Albanaca, ubistva i -razaranja i uništavanje -kulturnih spomenika.⁴⁹

Optuženima u predmetu **Šainović i drugi** (Šainović, Ojdanić, Pavković, Lazarević, Lukić, Milutinović) stavljeni su na teret zločini počinjeni tokom kampanje terora i nasilja usmerene protiv stanovništva kosovskih Albanaca početkom 1999. godine. Navodi se da je svaki od optuženih pojedinačno učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu sa ciljem promene etničke ravnoteže na Kosovu u nastojanju da se obezbedi dalja

46 Predmet pred MKSJ/ICTY, Ljijaj i drugi (IT-03-66): <http://bit.ly/2xfliRk>;

47 Predmet pred MKSJ/ICTY, Haradinaj i drugi (IT-04-84 i IT-04-84bis): <http://bit.ly/2gXE8nF>;

48 Predmet pred MKSJ/ICTY, Milošević (IT-02-54): <http://bit.ly/2fd317Q>;

49 Predmet pred MKSJ/ICTY, Đorđević (IT-05-87/1): <http://bit.ly/2wS8UrT>;

kontrola srpskih vlasti. Taj plan je sproveden kažnjivim sredstvima, uključujući deportacije, ubistva, prisilna premeštanja i progone kosovskih Albanaca. Milan Milutinović je oslobođen svih optužbi, dok su ostali osuđeni na višegodišnje kazne zatvora.⁵⁰

Postupci pred domaćim sudovima

Podujevo

Zbog zločina u Podujevu, Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu pravosnažno je osudilo pripadnike "Škorpiona", Željka Đukića, Dragana Medića i Dragana Borojevića, na po 20 godina zatvora, a Miodraga Šolaju na 15 godina zatvora. Pripadnik "Škorpiona", Saša Cvjetan, je 2005. godine pravosnažno osuđen na 20 godina zatvora.⁵¹

Suva Reka

Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu je bivšem komandiru policijske stanice Suva Reka, Radojku Repanoviću, izreklo zatvorsku kaznu od 20 godina zbog ratnog zločina protiv civilnog stanovništva.⁵² -

Orahovac

Odlučujući po žalbi, Apelacioni sud u Beogradu oglasio je krivim jedno lice za krivično delo ratni zločin počinjen 09.05.1999. godine na izlazu iz opštine Orahovac. Ovo lice je u svojstvu pripadnika MUP-a RS u obavljanju dužnosti obezbeđenja saobraćajnica, usmrtilo civila.⁵³

Trnje (prvostepeni postupak)

Optuženi se terete da su, kao pripadnici 549. motorizovane brigade VJ, 25. marta 1999. godine u selu Trnje (opština Suva Reka, Kosovo) učestvovali u ubistvu najmanje 27 albanskih civila, među kojima 12 žena i četvero dece. Kao komandant Pozadinskog bataljona 549. mtbr VJ, Gavrilović je neposredno pre napada na selo okupio svoje potčinjene starešine, među kojima je bio i okrivljeni Kozlina, i izdao im naređenje, pokazujući rukom u pravcu sela, „da ne sme biti preživelih“. Kozlina se tereti da je, kao vodnik i komandir borbene grupe, postupajući po Gavrilovićevom naređenju, ubio Vocija Maljićija (Voci Maliqi) tako što mu je iz automatske puške ispalio jedan hitac u leđa i ostalima rekao: „To se ovako radi“. Kozlina se tereti za ubistvo još 16 civila.⁵⁴

Ćuška (prvostepeni postupak, ponovljeno suđenje)

Sudsko veće Odeljenja za ratne zločine Višeg suda u Beogradu donelo je 11. februara 2014. godine presudu kojom su devetorica optuženih oglaseni krivim za izvršenje krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva i osuđeni na kazne zatvora u rasponu od dve do dvadeset godina, dok su dvojica optuženih, Radoslav Brnović i Veljko Korićanin, oslobođeni optužbe zbog nedostatka dokaza. Apelacioni sud je 26. februara 2015. godine doneo rešenje kojim je uvažio žalbe svih branilaca, ukinuo prvostepenu presudu i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovni postupak. Ponovljeni postupak je počeo 8. juna 2015. godine.⁵⁵

50 Predmet pred MKSJ/ ICTY, Šainović i drugi (IT-05-87): <http://bit.ly/2gYo84H>;

51 Predmet pred Višim sudom Odeljenja za ratne zločine, Podujevo II (Đukić i ostali): <http://bit.ly/2y3S9GX>;

52 Predmet pred Višim sudom Odeljenja za ratne zločine, Suva Reka (Mitrović i ostali): <http://bit.ly/2x2Aym7>;

53 Arhiva Fonda za humanitarno pravo, Transkripti sa suđenja pred Višim sudom u Beogradu: predmet Orahovac (Boban Petković i Đorđe Simić): <http://bit.ly/2gWWHLz>;

54 Fond za humanitarno pravo, Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji za 2016. godinu, str. 62: <http://bit.ly/2wUA0AX>;

55 Isto, str 68;

Kosovska kriza i uloga međunarodne zajednice

1998 - 2000.

Septembra 1998. godine, Savet bezbednosti UN usvaja Rezoluciju 1199⁵⁶, kojom se od Srba i Albanaca traži da obustave borbe i otpočnu pregovore. Paralelno sa tim, NATO saopštava da je podignuta borbena gotovost alijanse i donosi akt upozorenja, kao najavu za vazdušne operacije na Kosovu. Kada je u oktobru akcija NATO alijanse već postala izvesna, delegacija predvođena specijalnim izaslanikom SAD, Ričardom Holbrukom, dolazi u Beograd, u poslednjem pokušaju da ubedi Miloševića da se povinuje Rezoluciji 1199. Posle nekoliko dana intenzivnih pregovora, 13. oktobra 1998. sporazum je postignut, čime je bila odložena vojna intervencija NATO. Prema sporazumu, Milošević je trebalo da sa Kosova povuče specijalne i policijske jedinice. Beograd se složio da dozvoli pristup 2.000 civilnih OEBS-ovih posmatrača sa zadatkom da nadgledaju i potvrde sprovođenje sporazuma.⁵⁷

Iako su američki predstavnici naglašavali da sporazum Holbruk-Milošević otvara mogućnost za neku vrstu autonomije Kosova, Milošević je sporazum opisao kao garanciju srpske teritorijalne celovitosti i nastavak srpske kontrole nad Kosovom. Predstavnici kosovskih Albanaca izražavali su sumnju u to da će dovođenje međunarodnih posmatrača sprečiti dalje sukobe, a Ibrahim Rugova je pozivao NATO da odmah pošalje trupe na Kosovo, što je smatrao jedinom mogućnošću da se kosovski Albanci odbrane od srpskih specijalnih jedinica. Prvi put posle Drugog svetskog rata, 5. oktobra 1998. u SRJ je proglašeno stanje neposredne ratne opasnosti.

Sredinom meseca u Beograd dolaze predstavnici NATO radi potpisivanja konačnog sporazuma utvrđenog tokom razgovora Milošević-Holbruk. Međutim, Milošević tada sa njima ne zaključuje dogovor, već pokušava da izbegne sprovođenje pojedinih odredbi iz sporazuma. U to vreme, na-sednicama-Generalštaba Vojske Jugoslavije govori se i o toku pregovora sa Holbrukom, a načelnik generalštaba Momčilo Perišić javno izjavljuje da opasnost od strane vojne intervencije na teritoriji SRJ "još uvek nije otklonjena". Krajem godine, dolazi do nove eskalacije sukoba na Kosovu, komandant snaga NATO za Evropu, Vesli Klark, dolazi ponovo u Beograd a razgovori sa Miloševićem se završavaju bez konkretnih rezultata.

U međuvremenu, američki ambasador u Republici Makedoniji, Kristofer Hil, vodio je proces medijacije između albanske delegacije, koju je predvodio Rugova, i jugoslovenske i srpske vlasti. Upravo su ovi sastanci oblikovali ono što će biti mirovni plan o kojem će se razgovarati tokom perioda planirane NATO okupacije na Kosovu. Tokom perioda od dve sedmice intenzivirane su pretnje, što je dovelo do kulminiranja NATO naloga za aktivaciju. NATO je bio spreman da počne vazdušne udare, a Ričard Holbruk otišao je u Beograd u nadi da će postići sporazum sa Miloševićem. Zvanično, međunarodna zajednica zatražila je borbu. Posebno je zahtevano da Jugoslavija okonča svoje ofanzive protiv OVK dok pokušava da ubedi OVK da odbaci svoju ponudu za nezavisnost. Štaviše, pokušano je ubeđivanje Miloševića da dozvoli mirovnim snagama NATO-a da uđu na Kosovo. To je, kako tvrde, omogućilo da se mirovni proces Kristofera Hila nastavi i donese mirovni sporazum.

NATO je 13. oktobra 1998. godine izdao naloge za aktiviranje ograničenih vazdušnih napada u Jugoslaviji, koja bi trebalo da počnu u roku od 96 sati. 15. oktobra potpisan je Sporazum o verifikacionoj misiji⁵⁸, čime je počeo prekid vatre, a rok za povlačenje srpskih teških oružanih snaga je produžen do 27. oktobra. Povlačenje Srbije počelo je 25. oktobra 1998. godine ili oko tog datuma, a operacija Eagle Eye (deo verifikacione misije zadužen za monitoring povlačenja oružanih snaga) započela je 30. oktobra.

Kosovska verifikaciona misija je bio veliki kontingent neoružanih mirovnih posmatrača Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi koji su se preselili na Kosovo. Borba je nastavljena u decembru 1998. godine, nakon što su obe strane prekinule prekid vatre, a ovaj porast nasilja kulminirao je ubistvom Zvonka Bojanića, gradonačelnika opštine Kosovo Polje. Jugoslovenske vlasti su odgovorile pokretanjem represije protiv pripadnika OVK i civila.

56 Rezolucija SB UN br. 1199: <http://bit.ly/2x0cjUM>;

57 Miloš Ćirić, Bombardovanje za početnike, Peščanik: <http://bit.ly/2xY27xe>;

58 Sporazum o verifikacionoj misiji OEBS-a na Kosovu: <http://bit.ly/2fh7RYr>;

1999.

15. januar: Otkrivena su tela 45 Albanaca u selu Račak.

16. januar: Šef kosovske verifikacione misije OEBS-a, Kristofer Voker, pripisuje masakr u Račku srpskim snagama bezbednosti. Međunarodna zajednica osuđuje masakr.

18. januar: Međunarodna zajednica izražava ogorčenje zbog odluke jugoslovenskog premijera da protera ambasadora Vokera nakon njegovih komentara o Račku. Vokeru se daje 48 sati da napusti zemlju.

21. januar: Visoki komesar UN za izbeglice saopštava da je 20.000 ljudi napustilo svoje domove od kraja decembra, od čega je oko 5.000 samo iz područja Račka.

27. januar: Ruski ministar inostranih poslova Ivanov i državna sekretarka SAD-a Medlin Olbrajt sastaju se i izdaju zajedničku izjavu o Kosovu.

29. januar: Kontakt grupa iz šest zemalja sastaje se u Londonu i daje ultimatum obema stranama da prisustvuju mirovnim pregovorima u Francuskoj počevši od 6. februara. Ovi razgovori traju nedelju dana, uz mogućnost produženja druge nedelje ako se bude napredovalo sa pregovorima.

30. januar: NATO se još jednom slaže da generalni sekretar može odobriti vazdušne udare protiv ciljeva na jugoslovenskoj teritoriji.

1. februar: Politički lideri na Kosovu navode da će učestvovati u predloženim mirovnim pregovorima.

2. februar: Portparol OVK kaže da će OVK takođe poslati predstavnike na razgovore, čime će dopuniti albansku delegaciju.

4. februar: Nakon glasanja u parlamentu, srpska vlada pristaje da učestvuje u pregovorima.

6. februar: Razgovori počinju u dvorcu Rambuje, u Francuskoj, pod pokroviteljstvom Kontakt grupe. Predsedavaju tri ko-posrednika koji zastupaju SAD, Evropsku uniju i Rusku federaciju. Američka državna sekretarka Olbrajt lično posreduje u pregovorima.

23. februar: U poslednjem trenutku albanska delegacija pristaje da potpiše politički sporazum, ali naglašava da se prvo želi vratiti kući radi finalnih konsultacija. Srpska strana je takođe podržala politički sporazum, ali je napomenula da je u poslednjem trenutku promenjen sporazum prema albanskoj strani. Oni i dalje odbijaju bilo kakve diskusije o vojnom aneksu, jer uključuju prisustvo mirovnih snaga pod vođstvom NATO-a na Kosovu. Zamenici su najavili da će razgovori biti nastavljeni 15. marta.

10. marta: Ambasadori Holbruk i Hil putuju u Beograd kako bi pozvali Miloševića da prihvati privremeni politički dogovor za Kosovo.

15. mart: Razgovori se nastavljaju u Centru Kleber u Parizu. Albanska delegacija je potpisala privremeni sporazum predložen na sastancima prethodnog meseca u Rambujeu. Predsednik Klinton ohrabruje Miloševića da se složi sa uslovima kako bi izbegao dalje sukobe i krvoproliće.

18. mart: Mirovni pregovori u Parizu su suspendovani, jer srpska delegacija odbija da se dogovori i zapravo odlazi sa svojih ranijih pozicija u Rambujeu. U međuvremenu, jedna trećina ukupnih oružanih snaga SRJ prisutna je na Kosovu.

19. mart: Kosovska verifikaciona misija je povučena.

20. mart: Jugoslovenske oružane snage pokreću ofanzivu, udaljavajući hiljade Albanaca iz svojih domova i sela, istovremeno paleći mnoge kuće.

21. mart: Međunarodna zajednica čini poslednji diplomatski napor, upućujući ambasadora Holbruka u Beograd kako bi dostavio "konačno upozorenje" Miloševiću.

22. mart: NATO odobrava generalnom sekretaru Solani da odluči, nakon daljih konsultacija, o širokom spektru vazdušnih operacija, ako je potrebno.

23. mart: Ambasador Holbruk odlazi iz Beograda uveče, pošto nije dobio nikakve garancije od Miloševića.

24. mart: Počinju vazdušni napadi NATO-a. Desetine hiljada Kosovara su već izbegli zbog teških borbi na celom Kosovu.

25. mart: Jugoslovenska vlada prekida diplomatske odnose sa Sjedinjenim Državama, Francuskom, Nemačkom i Ujedinjenim Kraljevstvom.

26. i 30. mart: Odluke NATO-a za eskalaciju vazdušne kampanje.

27. mart: Etnički Albanci koji su pobjegli ili su proterani iz svojih domova na Kosovu počeli da odlaze u Albaniju i Makedoniju. U međuvremenu, ruska Duma usvaja rezoluciju kojom se osuđuju akcije NATO-a.

29. mart: Prijavljeno je da izbeglice prelaze granicu Kosova po stopi od 4.000 ljudi na sat. U Albaniji ima oko 60.000 izbeglica, od kojih je polovina stigla u prethodnih 48 sati.

30. mart: Ruski premijer Primakov, ministar spoljnih poslova Ivanov i ministar odbrane Sergejev razgovarali su sa predsednikom Miloševićem u Beogradu.

3. april: NATO projektili prvi put napadaju centar Beograda i uništavaju ministarstva unutrašnjih poslova Jugoslavije i Srbije.

6. april: Vazdušni napadi NATO-a pogodili su stambeni deo Aleksinca, ubivši pet osoba. SRJ objavljuje jednostran prekid vatre koji traje do 11. aprila. Beograd tvrdi da će vojska i policija završiti sa operacijama na Kosovu i da će vlada pregovarati sa Rugovom. NATO odbacuje ponudu, a francuski predsednik Širak nazvao je predloženi prekid vatre neodrživim bez političkog sporazuma i paketa sigurnosti.

10. april: SRJ proteruje oko 2.000 građana Kosova iz sela Vragolja. Beograd upozorava Albaniju da ne dozvoljava "terorističke" napade sa svoje teritorije ili rizikuje eskalaciju rata. U razgovoru sa OEBS-om, ruski ministar spoljnih poslova Ivanov izjavio je da su snage za implementaciju na Kosovu pod vođstvom NATO-a bile "nerealne" i poziva na veće učešće UN-a.

12. april: UNHCR izveštava da je 309.000 stanovnika Kosova izbeglo u Albaniju, a do tada je u Makedoniji već bilo 119.380 izbeglica. NATO bombarduje putnički voz u Grdeličkoj klisuri. Pronađeno je devet celih leševa i četiri dela ljudskog tela. Ranjeno je najmanje 16 putnika, a mnogi se vode kao nestali.

14. april: NATO vazdušni udari su pogodili kosovski civilni konvoj na Kosovu. SRJ prijavljuje 64 mrtvih.

16. april: Egzodus kosovskih izbeglica se vraća na nivo krize od 20.000 na dan.

18. april: UNHCR izveštava o 359.000 izbeglica u Albaniji i 132.700 u Makedoniji do danas. Visoki komesar UN-a Ogata procenjuje da je više od pola miliona građana Kosova do tog trenutka pobjeglo u druge zemlje od početka bombardovanja.

20. april: NATO omogućava da ruski patrijarh Aleksije II bezbedno dođe u posetu srpskom patrijarhu Pavlu. OEBS izveštava da su srpske snage i albanske trupe razmenile pucjavu u prvom sukobu između dve vojske od početka krize. Generalni sekretar NATO-a Solana usmerava ažuriranje planova kopnenih snaga.

21. april: Prijavljeno je da su sve zemlje EU pristale da podnesu predloženi plan za zaustavljanje isporuka naftnih proizvoda od strane ili kroz države članice prema SRJ. NATO-ovi projektili u Beogradu pogodili su Miloševićevu privatnu rezidenciju.

22. april: Odluka o samitu NATO-a na Kosovu potvrđuje pet tačaka i dodaje uslove za obustavu bombardovanja. NATO najavljuje intenziviranje vazdušne kampanje.

23. april: NATO uništava zgradu srpske državne televizije u centru Beograda, ubivši najmanje 16 ljudi koji nisu bili na vreme evakuisani. SRJ se slaže da prihvati međunarodno vojno prisustvo na Kosovu nakon razgovora Černomirdin - Milošević u Beogradu.

24. april: Kosovo je dominantna tema na samitu 50. godišnjice NATO-a u Vašingtonu. Zemlje članice objavljuju planove za posetu i režim prekida toka nafte prema SRJ.

9. jun: U Kumanovu je potpisan Vojno-tehnički sporazum između SRJ i KFOR-a. Time je okončano bombardovanje NATO-a, a Milošević je pristao da se povuku policijske i vojne snage sa Kosova.⁵⁹

Prema podacima Fonda za humanitarno pravo (FHP) i Fonda za humanitarno pravo Kosovo (FHP Kosovo), u-periodu od 24.03. do 10.06.1999. godine, u toku međunarodnog oružanog sukoba na Kosovu je ubijeno, stradalo ili prisilno nestalo 9.401 osoba, od kojih je 758 stradalo od dejstva NATO. Od ukupnog broja stradalih i nestalih, 6.511 su albanski civili. Među njima, 220 je stradalo od NATO bombi. U pomenutom vremenskom periodu, ubijeno je 189 Srba i drugih nealbanaca, civila. Među njima je 26 dece mlađe od 16 godina. Ukupno 46 Srba i drugih nealbanaca ubijeno je u napadima NATO snaga, dok je za smrt ili nestanak 143 Srba i drugih nealbanaca odgovorna OVK.⁶⁰

Neposredno po dolasku KFOR-a na Kosovo bilo je rasprostranjenih i sistematskih paljenja i pljačkanja domova koji su pripadali Srbima, Romima i drugim manjinama i razaranja pravoslavnih crkava i manastira. Uporedo s ovim razaranjima, stanovništvo je bilo i na meti maltretiranja i zastrašivanja čiji je cilj bio da se ljudi primoraju da napuste svoje domove. Do kraja 2000. godine sa teritorije Kosova izbeglo je 210 000 stanovnika srpske nacionalnosti prema podacima Human Rights Watch-a.⁶¹

10. jun: Doneta je Rezolucija Saveta bezbednosti UN-a br. 1244 kojom je određen mandat Privremene uprave UN-a nad Kosovom.⁶²

11. jun: Ruski predsednik Jeljcin kaže da su veze sa NATO-om i dalje zamrznute, uprkos suspenziji NATO bombardovanja, ali ne isključuje poboljšanje. Ruske trupe ulaze u Jugoslaviju iz Bosne, SAD kažu da imaju obećanje iz Moskve da neće ulaziti na Kosovo pre NATO-a.

12. jun: Ruske trupe ulaze u Prištinu 2 sata pre nego što vojnici NATO ulaze na Kosovo i zauzimaju položaj na aerodromu. Ruski ministar inostranih poslova, Igor Ivanov, nazvao je raspoređivanje "nesrećnom greškom". Britanske NATO trupe ulaze na Kosovo u zoru kako bi započele preuzimanje kontrole nad povlačenjem srpskih snaga. Na Kosovo ulaze i francuske i američke trupe.

13. jun: Stotine srpskih vojnika se povlače iz Prištine. Ruske trupe su i dalje smeštene na prištinskom aerodromu i odbijaju da dozvole da se britanske i francuske trupe kreću na aerodromu.

14. jun: Kosovski Srbi beže sa Kosova dok se albanske izbeglice vraćaju. Ultranacionalistička Srpska radikalna stranka na čelu sa potpredsednikom Vlade Srbije, Vojislavom Šešeljem, napustila je Vladu Srbije. U Glogovcu, zapadno od Prištine, pronađeno je 20.000 gladnih i raseljenih albanskih izbeglica.

15. jun: Ruske trupe koje dele kontrolu nad glavnim aerodromom u Prištini traže pomoć od britanskih snaga NATO-a za snabdevanje. Mirovne snage NATO uhapsile su pet osumnjičenih vojnika OVK tokom noći nakon što je ubijen Srbin u Prištini. OEBS izveštava da je otprilike 2.000 izbeglica počelo da se vraća na Kosovo iz Albanije. Posmrtno ostatke najmanje 20 Albanaca otkrivaju holandski mirovnjaci u Velikoj Kruši. Italijanske trupe pronašle su dve masovne grobnice u selu Korenica, u blizini kosovskog grada Peći. Četiri Albanca ubijena su u Prištini. Međunarodni komitet Crvenog krsta izveštava da je najmanje 33.000 Srba pobeglo u proteklih sedam dana vikenda. Srpska pravoslavna crkva poziva Miloševića i vladu da podnese ostavku. Predsednik Srbije, Milan Milutinović, izdaje odluku kojom se odbacuje ostavka Srpske radikalne stranke iz Vlade Srbije.

16. jun: NATO izveštava da je jugoslovensko povlačenje iz Zone 1 (zona koja se proteže od Prištine do južne granice Kosova) u velikoj meri završeno do ponoći.

59 Ceo tekst Vojno-tehničkog sporazuma iz Kumanova: <http://bit.ly/2y5kTzV>;

60 Ljudski gubici tokom NATO bombardovanja SRJ, Fond za humanitarno pravo: <http://bit.ly/2fCAIMw>;

61 Human Rights Report, Po naređenju: Ratni zločini na Kosovu, Samizdat B92 (2001), str.38-39 : <http://bit.ly/2wfbUin>;

62 Rezolucija SB UN br. 1244: <http://bit.ly/2fz25Cr>;

17. jun: Britanski zvaničnik procenjuje da su srpske snage ubile više od 10.000 ljudi tokom dva meseca rata i etničkog čišćenja.

18. jun: Sekretarka SAD Olbrajt i sekretar za odbranu Koen postigli su dogovor sa svojim ruskim kolegama u Helsinkiju o učešću Rusije na Kosovu. Oni odlučuju da Rusija neće imati poseban sektor na Kosovu i da će sve snage KFOR-a raditi pod zajedničkim pravilima angažovanja. Pored toga, u sporazumu se navodi da će aerodrom u Prištini biti otvoren za sve pripadnike međunarodnih snaga sigurnosti.

19. jun: U svetlu obećanja Međunarodnih bezbednosnih snaga da će zaštititi sve građane na Kosovu, Srbija poziva kosovske Srbe da se vrate na Kosovo. Britanski forenzički tim pronalazi više dokaza o zločinima koje su počinili Srbi u Velikoj Kruši. Pronađeno je 100 tela. UNHCR procenjuje da se 29. juna 19.000 kosovskih Albanaca vratilo na Kosovo. NATO upozorava da je već desetina izbeglica ranjeno od kopnenih mina.

20. jun: U skladu sa Vojno-tehničkim sporazumom od 9. juna, srpske snage se potpuno povlače sa Kosova, a generalni sekretar NATO-a, Havijer Solana, zvanično je okončao kampanju NATO bombardovanja u bivšoj Republici Jugoslaviji.

21. jun: Zvaničnici NATO i Oslobođilačke vojske Kosova (OVK) potpisali su sporazum o razoružanju. UNHCR procenjuje da se na Kosovo 21. juna vratilo 35.400 izbeglica, dok se do tog datuma vratilo ukupno 140.000 izbeglica. Dva vojnika KFOR-a i dva civila poginula su u pokušaju da detoniraju veliki broj neeksplozivnih NATO kasetnih bombi.

22. jun: NATO i UNHCR najavljuju organizovani povratak izbeglica na Kosovo krajem juna 1999. godine. Generalni sekretar UN, Kofi Anan, najavljuje da će Dominik Vian, guverner Francuske Gvajane, biti zamenik specijalnog predstavnika UN za privremenu civilnu administraciju na Kosovu. Lider OVK, Hašim Tači, izražava nadu da će OVK i umereni albanski lider, Ibrahim Rugova, moći da rade zajedno.

23. jun: Na zahtev Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), švajcarska vlada zamrzava imovinu Miloševića i još četiri osobe optužene za ratne zločine. Ispitivanje javnog mnjenja sprovedeno u periodu od 9. do 14. juna, na 800 ispitanika širom Srbije, pokazuje da se Miloševićeva popularnost smanjuje.

24. jun: Jugoslovenski parlament odobrio je vladin predlog za okončanje ratnog stanja. Solana apeluje na kosovske Srbe da ostanu na Kosovu, gde će ih KFOR zaštititi i poziva kosovske Albance da se ne svete, nego da rade na uspostavljanju demokratskog i multietničkog društva.

25. jun: Gornji dom parlamenta u Rusiji odobrio je učešće Rusije u KFOR-u. Hiljade Roma napustilo je svoje domove zbog čestih osveta etničkih Albanaca, koji optužuju Rome da sarađuju sa Srbima.

26. jun: SRJ zvanično proglašava obustavu ratnog stanja, iako većina restrikcija prema Kosovu ostaje na snazi preko srpskog parlamenta.

27. jun: Selo Belo Polje, kod Peći, je opljačkano i spaljeno. Ruski avioni su pristigli na aerodrom u Prištini kako bi isporučili dodatne trupe i opremu. Nemačke snage KFOR-a najavile su u Prizrenu policijski čas kako bi se zaustavilo etnički motivisano nasilje.

28. jun: KFOR nastavlja sa raspoređivanjem širom Kosova, trupe na Kosovu sada su dostigle broj od 23.000. UNHCR započinje organizovan povratak albanskih izbeglica iz Makedonije na Kosovo.

29. jun: UNHCR nastavlja organizovan povratak iz Makedonije, 370 izbeglica se 29. juna vratilo autobusima UN-a iz Makedonije. Do ovog datuma ukupno se na Kosovo svojom voljom vratilo 447.100 izbeglica. Zvanično, OVK razoružava svoje jedinice.

30. jun: UN preduzima korak u ponovnom uspostavljanju pravosudnog sistema na Kosovu, imenovanjem tri sudije okružnog suda, dvojicu istražnih sudija i četiri javna tužioca za rešavanje pitanja uhapšenih od strane KFOR-a.

1. jul: Nakon dva dana razgovora između NATO i Rusije o detaljnim modalitetima raspoređivanja ruskih vojnih snaga, ruska delegacija se vraća u Moskvu na konsultacije.

2. jul: Generalni sekretar UN informiše predsednika Saveta bezbednosti o svojoj nameri da imenuje Bernara Kušnera kao svog specijalnog predstavnika na čelu Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu. Specijalni predstavnik UN-a, Sergio Vieira de Melo, izjavio je da želi da kosovski Srbi i Albanci

formiraju savet koji će donositi političke odluke u pokušaju smanjenja nasilja i tenzije na Kosovu. Posle sastanka sa Melom, kosovski albanski i srpski lideri izdaju zajedničku deklaraciju o okončanju nasilja na Kosovu.

6. jul: U Leskovcu izbija spontani protest protiv režima Slobodana Miloševića, nakon poziva TV-urednika protiv lokalne vlasti. Prijavljeno je da se protestu pridružilo oko 20.000 ljudi. Razgovori u Moskvi od 4. do 5. jula između NATO-a i Rusije su rešili vojne tehničke detalje o učešću Rusije u KFOR-u, naročito o preciznim raspoređivanjima, komandnim aranžmanima i pravilima angažovanja. Završeni su radovi na rekonstrukciji i ugradnji opreme na aerodromu u Prištini.

7. jul: Počinju demonstracije protiv režima Slobodana Miloševića u Nišu. Demonstranti prikupljaju potpise za peticiju, pozivajući Miloševića da podnese ostavku. Protestuje se i u Leskovcu, kao i u Užicu, gde je Savez za promene privukao više od 5.000 ljudi. UNHCR organizuje povratak 407 izbeglica iz Crne Gore.

8. jul: Za rad u civilnoj policiji UN-a obavezalo se skoro 2500 civilnih policajaca. Demokratska stranka, koja ima 31 od 110 mesta u Skupštini grada Beograda, poziva Miloševića da podnese ostavku.

12. jul: Tužilac MKSJ Arbur izražava uverenje da je saslušanje Miloševića veoma realan cilj. Masa demonstranata protiv Miloševića napala je sedište Socijalističke partije u Valjevu. Predstavnici iz mnogih zemalja kojima se nalaze kosovske izbeglice, kao i UNHCR i Međunarodna organizacija za migracije (IOM), sastaju se u Ženevi i prihvataju smernice UNHCR-a za dobrovoljni povratak.

14. jul: Tužiteljka UN za ratne zločine, Luiz Arbur, posetila je masovne grobnice na Kosovu. Tom prilikom je izjavila: "Svaki korak koji uzmemo, svaki grob koji otkrijemo, svaka optužnica koju donesemo je nepovratan korak ka približavanju optuženih pravdi". Dejvid Govan, Koordinator za ratne zločine britanskog Ministarstva inostranih poslova, potvrdio je ranije procene britanske vlade da je najmanje 10.000 kosovskih Albanaca poginulo u zločinima etničkog čišćenja.

15. jul: Specijalni predstavnik Generalnog sekretara UN-a, Bernard Kušner, stiže na Kosovo. Kušner poziva kosovske Srbe i Albance da se kreću ka "miru i pomirenju, kako bi ljudi razgovarali jedni s drugima i izgradili demokratiju".

16. jul: Prvi sastanak Prelaznog saveta Kosova sastao se sa specijalnim predstavnikom generalnog sekretara UN-a Kušnera. Ovaj savet okuplja sve etničke zajednice na Kosovu i poslužiće kao posrednik sa zvaničnicima UN. Ibrahim Rugova nije prisustvovao sastanku. UNHCR najavljuje da je zaštita Srba na Kosovu sada "najvažnije pitanje". Procene UN pokazuju da je oko 146.000 Srba napustilo Kosovo u pravcu Srbije. UNHCR procenjuje da se do tada 662.000 izbeglica vratilo na Kosovo. Tokom sedmice, UNHCR, uz pomoć nemačke agencije THW distribuirao 2.000 kompleta za hitna skloništa u području Orahovca i planira raspodelu dodatnih 16.000 kompleta.

17. jul: OEBS započinje regrutaciju za nove policijske snage Kosova.

19. jul: Nemački kancelar, Gerhard Šreder, se sastao sa liderom srpske opozicije, Zoranom Đinđićem, nakon čega kancelar Šreder obećava svoju podršku srpskoj opoziciji. Kancelar Šreder izjavljuje: "Nemačka podržava opoziciju i postoji interesovanje za čitavu Evropu da demokratija dođe u Jugoslaviju - demokratija bez Miloševića". U centralnoj Srbiji Vuk Drašković, lider Srpskog pokreta obnove, pokrenuo je kampanju za prevremene izbore navodeći da je vreme da se okonča Miloševićeva vlast. Prema izveštajima medija, njegov glavni prioritet je uspostavljanje prelazne vlade pod Miloševićem za okončanje sankcija. On takođe poziva da se Miloševiću odobri imunitet od hapšenja ili izručenja.

22. jul: Bivši načelnik generalštaba VJ Momčilo Perišić poziva na mirno uklanjanje Miloševićevog režima sa vlasti. Ponoć 21. jula je bio krajnji rok za snage OVK da polože sva zabranjena oružja i 30% automatskog oružja na sigurnosnim lokacijama. Komandant KFOR-a, general Džekson, navodi da je "ohrabren količinom oružja koja je predata poslednjih nekoliko dana."

23. jul: Četrnaest srpskih poljoprivrednika žetelaca je ubijeno na Kosovu u selu Staro Gracko. Portparol KFOR-a navodi da će "KFOR i međunarodna policija hvatati one koji su odgovorni za ovaj užasni zločin. Pobrinićemo se da budu izvedeni pred lice pravde kako bi se suočili sa punom

moći zakona". Pet etničkih Albanaca zatočeno je nakon razmene vatre sa trupama KFOR-a na zapadnom Kosovu. UNHCR procenjuje da se do 23. jula vratilo 720.700 izbeglica na Kosovo. UN Centar za koordinaciju protivminskih delovanja postaje operativan u Prištini, i služi kao centar za planiranje i koordinaciju aktivnosti vezanih za mine i neeksplozirane smrtonosne naprave na Kosovu.

24. jul: Glavna tužiteljka UN-a, Luiz Arbur, izjavila je da je 23. jula pokrenula istragu o ubistvu 14 Srba iz Starog Grackog. Oko 260 Srba vratilo se na Kosovo iz područja Beograda i Kraljeva. U pratnji vojnika KFOR-a, Srbi su krenuli na Kosovo Polje.

26. jul: Grupa rezervista jugoslovenske vojske u Nišu počinje štrajk glađu u znak protesta zbog neisplaćenih plata. UNHCR procenjuje da se do 26. jula 727.000 izbeglica vratilo na Kosovo. UNHCR objavljuje izveštaj koji koristi podatke prikupljene iz 456 sela pogođenih ratom. Izveštaj ukazuje na to da je 54% kuća u tim selima pretrpelo teška oštećenja ili potpuno uništenje. -

28. jul: Radio Priština počinje emitovanje na albanskom, srpsko-hrvatskom i turskom jeziku pod nadzorom OEBS-a. Donatori obećavaju 2.082 milijarde dolara za pomoć na Kosovu na donatorskoj konferenciji u Briselu. SAD obećavaju 556 miliona dolara dodatne humanitarne pomoći i hitne nehumanitarne pomoći za Kosovo, iz dopunskog budžeta koji je doneo Kongres i potpisao 21. maja 1999. UNHCR procenjuje da se do 28. jula na Kosovo vratilo 734.000 izbeglica.

29. jul: KFOR najavljuje da su tri etnička Albanca privedena zbog istrage u vezi sa ubijanjem 14 srpskih žetelaca u Starom Gracku.

30. jul: Svetski lideri se sastaju u Sarajevu na samitu Pakta stabilnosti. Predsednik SAD-a Klinton najavljuje da će raditi sa Kongresom i da će obezbediti 10 miliona dolara za jačanje nezavisnih medija, nevladinih organizacija, nezavisnih sindikata i demokratske opozicije u Srbiji. Ibrahim Rugova se vraća na Kosovo.

31. jul: Ruski vojnici KFOR-a su zadržali generala OVK Agima Čekua (Agim Čeku). Od 31. jula, UNHCR je isporučio 13.000 šatora na Kosovu. Procenjeno je da je 10.000 kuća je oštećeno tokom rata.

1. avgust: Eksplozija bombe u nedovršenoj pravoslavnoj crkvi u Prištini. Nije bilo žrtava.

2. avgust: Prema izveštajima UNHCR-a sa terena, još 23.000 nealbanaca sa Kosova boravi u Crnoj Gori. UNHCR procenjuje da se do 2. avgusta na Kosovo vratilo 743.300 izbeglica. Studenti i nastavnici se vraćaju na Prištinski univerzitet.

3. avgust: Human Rights Watch objavljuje izveštaj o kršenjima ljudskih prava nakon 10. juna usmerenih prema srpskoj i romskoj populaciji na Kosovu. Izveštaj predlaže veću angažovanost međunarodnih policijskih snaga, povratak raseljenih, procesuiranje svih napada kao i preporuke rukovodstvu OVK-a da "preduzme brze i odlučne akcije" kako bi se sprečili dalji zločini prema Srbima i Romima.⁶³

4. avgust: NATO imenuje britanskog ministra odbrane, Džordža Robertsona, za sledećeg generalnog sekretara. UNHCR procenjuje da se skoro 90% od preko 850.000 Albanaca koji su napustili Kosovo tokom rata, vratilo u pokrajinu.-

6. avgust: Ibrahim Rugova se pridružuje Prelaznom savetu Kosova.

Pad Miloševića i prva demokratska vlada Srbije

2000-2003.

5. oktobar 2000: Na izborima 24. septembra, Vojislav Koštunica, kandidat koalicije DOS, pobeđuje Miloševića na predsedničkim izborima. Nakon velikih protesta zbog izborne krađe, Milošević silazi sa vlasti.

Novembar 2000: Nakon što se rat na Kosovu završio, sukobi niskog intenziteta su se prelili na teritoriju opština Preševo, Bujanovac i Medveđa. Nakon kratkotrajnog zatišja, Albanci sa juga Srbije ponovo aktuelizuju svoju nameru da se tzv. Preševska dolina pripoji Kosovu koju su prvi put izneli na nezvaničnom referendumu održanom 1992. godine. Kriza se zaoštrava novembra 2000. kada Oslobodilačka vojska Preševa, Medveđe i Bujanovca (OVPMB) intenzivira napade na bezbednosne snage SR Jugoslavije i Srbije.⁶⁴

25. januar 2001: Zoran Đinđić izabran za predsednika Vlade Srbije.

12. mart 2001: Kriza na jugu Srbije je okončana potpisivanjem dva odvojena sporazuma o prekidu vatre: jednog između Srbije i predstavnička KFOR-a u mestu Merdare, a drugog između OVPMB i specijalnog izaslanika NATO u mestu Končulj. Održavanje sporazuma je predviđeno „Programom za mirno rešavanje krize u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa“, koji je u ime Vlade Srbije sačinio njen potpredsednik Nebojša Čović.²⁹ Ključni elementi „Čovićevog plana“ bili su: raspuštanje, razoružavanje i amnestija pripadnika OVPMB; povlačenje vanredno angažovanih vojnih i policijskih snaga; povratak izbeglica; izgradnja multietničkih institucija uz poštovanje ljudskih prava i ekonomsku revitalizaciju ove tri opštine.⁶⁵

1. april 2001: Uhapšen Slobodan Milošević.

3. maja 2001: MUP Srbije penzionise sad već bivšeg načelnika RJB-a Vlastimira Đorđevića, demantujući da to ima veze sa "aferom hladnjača".

7. maj 2001: Načelnik RJB-a Sreten Lukić formira operativnu grupu sa zadatkom da utvrdi sve relevantne činjenice o pronalasku kamiona u kome su se nalazili neidentifikovani leševi i da na osnovu rezultata preduzme odgovarajuće zakonske mere.

18. maja 2001: Potpredsednik Vlade Srbije Žarko Korać u Ženevi izjavljuje da "Vlada naporno radi kako bi lokalna optužnica protiv bivšeg jugoslovenskog predsednika Slobodana Miloševića bila proširena i na ratne zločine".

19. maj 2001: Ministar pravde Vladan Batić traži od predsednika Vrhovnog suda Srbije i v.d. republičkog javnog tužioca da se rasvetli "slučaj hladnjača".

23. maja: Nataša Kandić (Fond za humanitarno pravo) pismeno obaveštava ministre pravde i policije i predsednika Skupštine Srbije da se u jezeru kod Kokinog Broda nalazi kamion s leševima iz perioda NATO bombardovanja.

24. maja 2001: Ministar policije Dušan Mihajlović objašnjava da je Sreten Lukić (od juna 1998. do okončanja NATO bombardovanja 1999. na mestu koordinatora štaba MUP-a Srbije za Kosovo i Metohiju i kasnije osuđen na 20 godina zatvora zbog zločina na Kosovu) postavljen na mesto načelnika RJB-a "jer je njegov dosije čist, kao i da ne može da odgovara za zločine počinjene na Kosovu samo po komandnoj odgovornosti". Premijer Zoran Đinđić izjavljuje da su članovi Vlade bili svesni toga da Sreten Lukić "nije anđeo", ali da je od svih kandidata bio najprikladniji.

25. maj 2001: Kapetan policije Dragan Karleuša objavljuje da je uklanjanje tragova zločina sa Kosova i Metohije obavljano po nalogu Slobodana Miloševića, izdatom sredinom marta 1999. na sastanku kom su prisustvovali tadašnji ministar unutrašnjih poslova Vlajko Stojiljković, tadašnji načelnik RJB-a general Vlastimir Đorđević, tadašnji načelnik RDB-a general Radomir Marković i drugi.

⁶⁴ Marija Marović, Filip Ejđus, Ivan Kostić, Percepcija bezbednosti na jugu Srbije, Balkanski centar za Bliski istok, decembar 2012, str. 16 : <http://bit.ly/2w400qD>;

⁶⁵ Isto, str. 16-17: <http://bit.ly/2w400qD>;

2. jun 2001: Uoči novog Dana policije (raniji je bio 13. maj po kome se i naziva baza SAJ-a u Batajnici), ministar policije Dušan Mihajlović objavluje da je započeta ekshumacija jedne i ponavlja da na teritoriji Srbije postoji više masovnih grobnica. Pominje se da su se u hladnjači izvađenoj kod Tekije nalazila 83 tela i tri glave bez trupa.

7. jun 2001: Nedeljnik "Vreme" objavljuje da se masovna grobnica na kojoj je počela ekshumacija nalazi na terenu poligona za obuku Specijalnih antiterorističkih jedinica (SAJ) MUP-a Srbije "13. maj" kod Batajnice. MUP Srbije naknadno potvrđuje informaciju "Vremena", kao i prethodno objavljenu, da kod Petrovog Sela, takođe poligona SAJ-a, ima još masovnih grobnica.

15. jun 2001: Ministar Dušan Mihajlović i MUP Srbije potvrđuju da operativni podaci ukazuju na nekoliko masovnih grobnica u Srbiji, u kojima bi moglo biti sahranjeno najmanje 800 ljudi. "Vreme" (br. 546 od 21. juna) objavljuje dramatičnu priču vozača kamiona s leševima koji je u međuvremenu utočište našao u inostranstvu, a "Timočka krimi revija" informaciju da je njima poznati vozač kamiona tokom NATO bombardovanja sa Kosova i Metohije prevezao oko hiljadu leševa.

28. jun 2001: Slobodan Milošević izručen MKSJ/ICTY u Hagu. Večito odgovoran, nikada osuđen, Milošević je prvi šef jedne države optužen za:

...genocid; saučesništvo u genocidu; deportacije; ubistvo; progone na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi; nehumana dela/prisilno premeštanje; istrebljenje; zatočenje; mučenje; hotimično lišavanje života; protivpravno zatočenje; hotimično nanošenje velike patnje; protivpravne deportacije ili premeštanja; uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno; okrutno postupanje; pljačku javne ili privatne imovine; napade na civile; uništavanje ili hotimično nanošenje štete istorijskim spomenicima i ustanovama namenjenim obrazovanju i religiji; protivpravne napade na civilne objekte; hotimično nanošenje velike patnje.⁶⁶

Jul - avgust 2001: Ekshumacije dve masovne grobnice u Petrovom Selu i jedne u Batajnici iznele su na svetlo dana ostatke najmanje 110 ljudi. Za razliku od Petrovog Sela, gde je od 74 utvrđen samo jedan ženski leš, u Batajnici su otkopani ostaci osmoro dece i jednog fetusa, ostalo su bile žene i muškarci. Pronađena su dokumenta šest osoba s prezimenom Beriša, svi iz Suve Reke.

Septembar 2001: Ekshumacija masovne grobnice u blizini jezera Perućac kod Bajine Bašte otkrila je ostatke najmanje 48 odraslih ljudi. U drugoj grobnici kod Batajnice otkriveni su ostaci najmanje 269 muškaraca, zajedno s kamionskom prikolicom u kojoj su bili dovezeni.⁶⁷

12. mart 2003: Ubijen Zoran Đinđić, prvi demokratski predsednik Vlade Srbije.

Martovsko nasilje

2004.

Etnički motivisanom nasilju na Kosovu usmerenom ka srpskoj zajednici prethodio je niz manjih incidenata. Prvo je 15. marta u Čaglavici, mestu nadomak Prištine ranjen dečak Jovica Ivić koji je u teškom stanju prenesen u bolnicu u Severnoj Mitrovici. Zatim je došlo do protesta meštana ovog sela kao i ostalih srpskih sela u okolini (Gračanica, Sušica, Laplje selo, Preoce...). Nakon ovog događaja i pretresa u Čaglavici od strane vojnika KFOR, grupa građana srpske nacionalnosti blokirala je magistralne puteve prema Skoplju i Gnjilanu, uz incidente sa lokalnim Albancima.⁶⁸

66 Predmet IT-02-54 pred MKSJ/ICTY: <http://bit.ly/2fd317Q>;

67 Hronologija događaja od maja do septembra 2001. godine preuzeta prema tekstu Aleksandra Čirića "Batajnička arheologija" (VREME, br. 618/ 7. novembar 2002. godine): <http://bit.ly/2w05RKv>;

68 B92 Specijal: Nasilje na Kosovu (16-22. mart 2004.), Sajt B92: <http://bit.ly/2y398xk>;

Sredinom marta u većem broju gradova na Kosovu udruženja veterana OVK organizovali su proteste protiv hapšenja komandanta ogranka Kosovskog zaštitnog korpusa (prethodni oblik Kosovskih bezbednosnih snaga) u Prizrenu Selima Krasnići/ Selim Krasniqi i nekoliko njegovih oficira. Na tim protestima organizatori su veoma oštro kritikovali politiku UNMIK-a prema OVK, zahtevajući puštanje na slobodu uhapšenih bivših boraca OVK.⁶⁹

Trojica albanskih dečaka, Florian (9), Egzon (12) i Avni Veseli (13), iz sela Čabra/Çabrë u srpskoj opštini Zubin Potok, udavilo se je u reci Ibar/Iber 16. marta popodne. Četvrti dečak, Fitim Veseli (11) je uspeo da se domogne obale. Tela dvojice dečaka nađena su tokom noći u reci. Preživeli dečak je dao izjavu da su njega i njegova tri druga jurili Srbi sa psima, te su spas potražili u reci. Njegovu izjavu su tokom noći i narednog jutra često emitovale sve kosovske televizije, pojačavajući optužbe na račun Srba komentarima pojedinih javnih ličnosti da se 'povodom srpskih zločina mora nešto uraditi'. Ovakva vest će sledećeg jutra odnosno 17. marta biti upravo okidač za višednevno nasilje ka srpskoj zajednici na Kosovu.⁷⁰

Prema izveštaju Fonda za humanitarno pravo koji se bavi etničkim nasiljem koje se dogodilo na Kosovu 17. i 18. marta 2004. godine, stradalo je 15 Albanaca i 12 Srba. Ozbiljno je povređeno oko 170 Srba, od toga 150 batinanjem u njihovim kućama, dok je njih 20 povređeno u napadima na putevima. Što se tiče objekata, oko 800 srpskih, 90 aškalijskih i dve albanske kuće su ili potpuno uništene ili ozbiljno oštećene. Pored civilnih objekata, potpuno je demolirano i spaljeno 36 pravoslavnih verskih objekata. Prema podacima Generalnog sekretara UN, u martovskom nasilju povređene su 954 osobe, među kojima 65 međunarodnih policajaca, 58 pripadnika KPS i 61 pripadnik međunarodnih mirovnih snaga.⁷¹

Ima osnova za zaključak da su demonstracije povodom tragične sudbine trojice albanskih dečaka na organizovan način transformisane u nasilje protiv Srba, njihove kulture i religije i zastrašivanje UNMIK-a. Tamo gde su lokalni predstavnici vlasti pokušali da umere demonstrante događalo se da i oni postanu meta napada, kao u Kamenici/Kamenicë. Takođe ima osnova za zaključak da je ćutanje predstavnika institucija i lidera političkih partija 17. marta ohrabrilu organizatore i učesnike demonstracija da pojačaju nasilje 18. marta. Njihovo obraćanje javnosti i pozivanje na prestanak nasilja je delovalo neiskreno i iznuđeno.⁷²

Zatim je usledila nasilna reakcija širom gradova u Srbiji. U noći 17/18. mart okupljanje građana je počelo bez incidenata, ali se u jednom momentu grupa od oko 800 mlađih osoba izdvojila i krenula ka Bajrakli džamiji, jedinoj džamiji u Beogradu. U noći između 17. i 18. marta 2004. džamija je zapaljena.

U sukobima policije i demonstranata te večeri povređeno je 20 policajaca, od kojih tri teže. Posle ponoći, grupa od oko 100 demonstranata uspela da probije policijski kordon na uglu Kralja Petra i Gospodar Jevremove. Pošto se policija povukla iz Jevremove, demonstranti su polupali prozore i inventar u džamiji, zatim je i zapalili, a sve to je bilo praćeno uzvicima govora mržnje poput „Ubij Šiptara“, „Ubij, zakolji, da Šiptar ne postoji“ i „Idemo na Kosovo“. Materijalne šteta je bila velika ali je izgorela i biblioteka sa više od 7000 knjiga, što je teško izraziti u materijalnoj vrednosti. Policija je uz pomoć suzavca i šok bombi, oko 3 časa i 45 minuta, posle ponoći uspela da rastera demonstrante, od kojih su neki bili u vidno alkoholisanom stanju. Uhapšene su ukupno 83 osobe povezane sa incidentima. Zabeležena je i nekolicina povezanih incidenata iste noći u Beogradu, među kojima su bili nemiri ispred Ambasade SAD-a, vandalsko razbijanje stakala na objektu Mekdonaldsa na Terazijama i dve radnje na Zelenom Vencu čiji su vlasnici Albanci i napad na dva džipa UNHCR. Uz lomljenje izloga prodavnica i napade na romska naselja, tada je spaljena i Islam-agina džamija u Nišu. Istim povodom, u Vojnom muzeju u Beogradu uništeni su muslimanski spomenici iz 16. veka, ali protiv počinilaca iz muzeja nikada nije pokrenuta ni istraga.

Sedamnaesti mart 2004. godine bio je obeležen i protestom u organizaciji Vlade Srbije 19. marta, povodom nasilja počinjenog nad Srbima na Kosovu. Na protestu su govorili tadašnji premijer Vojislav Koštunica, članovi Vlade i zvaničnici Srpske pravoslavne crkve. Među demonstrantima je najviše bilo srednjoškolaca, koji su organizovano došli na protest posle javnog časa u školama. Mediji su taj dan prekinuli program u 12:00 na tri minuta u znak sećanja na stradale.

69 Fond za humanitarno pravo, Mart 2004: Etničko nasilje na Kosovu, str. 4: <http://bit.ly/2567gMh>;

70 Isto, str. 4: <http://bit.ly/2567gMh>;

71 Isto, str. 4: <http://bit.ly/2567gMh>;

72 Isto, str. 3: <http://bit.ly/2567gMh>;

Nakon žalbenog postupka optuženih iz nereda nakon 17-og marta, Apelacioni sud u Beogradu je februara 2014. godine potvrdio kazne iz prvo-stepenog maratonskog procesa (septembar 2007- jul 2013.) od po četiri meseca zatvora Milošu Radisavljeviću, Radeta Radisavljeviću i Bojanu Hrvatinu, zbog kamenovanja policijskog kordona koji je obezbeđivao Bajrakli džamiju. Takođe, potvrđene su i oslobađajuće presude za Borisa Mitraševića, Stefana Radevića, Gorana Mitića i Nikolu Marinkovića, a ponovno suđenje naloženo Stefanu Čubroviću i Vladanu Bročiću.⁷³

Saša Cvjetan, pripadnik rezervnog sastava Specijalne antiterorističke jedinice „Škorpioni“, osuđen je 17. marta 2004. godine na 20 godina zatvora zbog ratnog zločina počinjenog nad albanskim civilima u Podujevu, 28. marta 1999. godine. Cvjetan je osuđen za ubistvo četrnaest žena i dece, kao i za teško ranjavanje petoro dece, u čemu je učestvovalo još nekoliko osoba. Tada su ubijeni Šefkate, Nora, Salja, Špend, Špetim i Šehida Bogujevci, Ferzija i Nefisa Ljugaliju, Ismet, Fikreta, Dafina, Arbr, Mimoza i Albion Durići (Shefkate, Nora, Sala, Shpend, Shpetim i Shehide Bogujevci, Fexhrie Blakqory Llugaliu i Nefise Bogujevci Llugaliu, Hamdi, Esmā, Fitnete, Dafina, Arbër, Mimoza i Albion Duriqi). Teško su ranjeni Saranda, Fatos, Jehona, Lirija i Genc Bogujevci.⁷⁴

Pregovori u Beču

2005 - 2007.

2005.

11. novembar: SB UN imenovao je bivšeg predsednika Finske Martija Ahtisarija za izaslanika UN u pregovorima.

2006.

januar: U januaru je Kontakt grupa za Kosovo donela smernice za pregovore i zauzela stav da ne može biti povratka na stanje pre 1999. godine, podele Kosova, niti njegovog pripajanja nekoj trećoj zemlji.

20. februar: U Beču zvanično počinju direktni pregovori Beograda i Prištine. Tema razgovora je decentralizacija vlasti na Kosovu i prenošenje nadležnosti iz više oblasti svakodnevnog života. Razgovori su završeni bez konkretnih dogovora.

17. mart: Na sastanku dve delegacije razgovarano je o finansiranju srpskih opština i njihovom međusobnom povezivanju sa vlastima u centralnoj Srbiji, o čemu su izneti različiti stavovi.

3. april: Kancelarija specijalnog izaslanika UN, Martija Ahtisarija, sačinila je dokument koji je trebalo da pomogne približavanju stavova dveju strana na ovom, trećem susretu, ali konkretan dogovor nije postignut.

4. i 5. maj: Na sastanku je razgovarano o formiranju novih opština na Kosovu. Beograd i Priština nisu postigli kompromis, pa je najavljen dalji rad sa ekspertima o spornim pitanjima.

23. maj: Peta runda pregovora, posvećena zaštiti verskog i kulturnog nasleđa na Kosovu, ocenjena je kao korisna. Delegacije su se složile da je neophodna fizička zaštita kulturnih i verskih spomenika, ali su ispoljene razlike u konceptima te zaštite.

31. maj: Prvi ciklus direktnih statusnih pregovora završen je šestom rundom pregovora o ekonomskim pitanjima, koja je ocenjena kao najteža do tada.

13. jul: Marti Ahtisari je izvestio članove Saveta bezbednosti UN o toku pregovora i o svojoj nameri da organizuje politički sastanak na visokom nivou.

⁷³ Inicijativa mladih za ljudska prava, Primena standarda pravičnog suđenja u pravosudnom sistemu Srbije (2015): Slučaj paljenja Bajrakli džamije, str. 108-111: <http://bit.ly/1H8iN5l>;

⁷⁴ Predmet Podujevo II pred Odeljenju za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, str. 5-6: <http://bit.ly/2fb2qtG> ;

24. jul: U Beču su održani prvi direktni pregovori najviših zvaničnika vlasti o statusu Kosova, koje je vodio Marti Ahtisari. Predsednik Srbije, Boris Tadić, i premijer, Vojislav Koštunica, zauzeli su se za široku autonomiju Kosova kao kompromisno rešenje za budući status Pokrajine, a kosovski zvaničnici, Fatmir Sejdiu i Agim Čeku, za nezavisnost i da Kosovo što pre postane država.

7. i 8. avgust: Na osmoj rundi pregovora dve strane su ostale na početnim pozicijama o nadležnosti novih opština sa srpskom većinom, a i razgovori o pravima manjina završeni su bez napretka.

7. i 8. septembar: Centralne teme devete runde pregovora bile su formiranje novih opština na Kosovu i pitanje Kosovske Mitrovice, kao i zaštita crkava i manastira i zaštita prava nacionalnih manjina. Ni na ovom susretu nije došlo do velikih pomaka.

15. septembar: Deseta runda pregovora, na kojoj je nastavljen razgovor o decentralizaciji, nije dala značajnije rezultate.

20. septembar: Kontakt grupa je ovlastila glavnog međunarodnog pregovarača, Martija Ahtisarija, da počne izradu sveobuhvatnog rešenja za status Kosova.

19. oktobar: UN su produžile mandat svom specijalnom izaslaniku za pregovore o statusu Kosova do juna 2007. godine. Saopštavanje predloga za rešenje Kosova, predviđeno za kraj 2006. godine, odloženo je za februar 2007. zbog parlamentarnih izbora u Srbiji.

2007.

2. februar: Marti Ahtisari je Beogradu i Prištini predstavio predlog rešenja statusa Kosova u kojem se ne spominje "nezavisnost", ali na osnovu kojeg bi Kosovo imalo atribute nezavisne države i pristup međunarodnim organizacijama.

13. februar: Skupština Srbije usvojila je Rezoluciju kojom se odbacuju svi stavovi iz Ahtisarijevog predloga kojima se "krši suverenitet i teritorijalni integritet Srbije kao međunarodno priznate države".

21. februar - 2. mart: U Beču je održana prva runda finalnih pregovora predstavnika Beograda i Prištine o predlogu statusa Kosova specijalnog izaslanika UN Marti Ahtisarija, na kojoj nije došlo do približavanja stavova o statusu Kosova.

10. mart: Poslednja runda pregovora o predlogu specijalnog izaslanika u Beču završena je bez dogovora.

3. april: Na sednici Saveta bezbednosti UN Marti Ahtisari predstavio je svoj predlog rešenja (poznat kao Ahtisarijev plan)⁷⁵ za status Kosova kojim se predviđa nezavisnost Kosova uz međunarodni nadzor. Premijer Srbije zatražio je od Saveta bezbednosti da odbaci Ahtisarijev predlog i zahtevao nove pregovore o statusu uz novog međunarodnog posrednika. Posle protivljenja Rusije da se usvoji rezolucija o nadgledanoj nezavisnosti Kosova, Savet bezbednosti UN je odlučio da pregovore prepusti Kontakt grupi, koja je odredila trojicu medijatora za nove razgovore. Pre početka direktnih pregovora održana su dva odvojena susreta "trojke" sa beogradskom i prištinskom delegacijom, u Beču 31. avgusta i u Londonu 18. i 19. septembra, na kojem je prištinska delegacija uručila posredničkoj "trojci" predlog ugovora o dobrosusedskim odnosima između Srbije i Kosova kao nezavisnih država.

28. septembar: U kancelariji EU pri UN u Njujorku počeli su direktni pregovori delegacija Beograda i Prištine, koje su predvodili predsednici i premijeri Srbije i Kosova. Beograd je obrazložio svoje viđenje suštinske autonomije u okviru granica Srbije, dok je Priština ponudila "prijateljstvo i saradnju dve nezavisne države". Obe delegacije su usvojile Njujoršku deklaraciju, kojom su se obavezale da će se tokom pregovora uzdržati od bilo kakvih provokativnih akata koji mogu ugroziti bezbednost i stabilnost regiona.

14. oktobar: U Briselu je održana druga runda pregovora na kojoj je Beograd dodatno obrazložio predlog autonomije unutar Srbije, a Priština svoj predlog o prijateljstvu i saradnji dve nezavisne države i punom poštovanju manjinskih prava.

22. oktobar: Na trećoj rundi pregovora u Beču, beogradska delegacija predstavila je svoj predlog o 14 principa za nastavak pregovora u kojem

se navodi da pitanje statusa treba da bude dominantna tema u daljem dijalogu. Ti razgovori su ocenjeni kao veoma teški. U međuvremenu je posrednička "trojka" dvema stranama predala svoj dokument od 14 tačaka u kojem se navode moguće dodirne tačke na osnovu kojih Beograd i Priština mogu da se dogovore. Obe delegacije su dale svoje primedbe na taj dokument.

5. novembar: Na četvrtoj rundi pregovora u Beču pregovarački tim Beograda, na čelu sa predsednikom i premijerom Srbije, predložio je da se u kontekstu budućeg statusa Kosova razmotri model Hong Konga, što je prištinski tim odbio.

20. novembar: Na petoj rundi pregovora u Briselu, beogradski tim je upotpunio svoj predlog široke autonomije Kosova po uzoru na Hong Kong sa elementima vezanim za položaj Olandskih ostrva u Finskoj, te da takvo rešenje bude oročeno na 20 godina. Delegacija Prištine iznela je svoje viđenje nadzirane nezavisnosti Kosova u skladu s preporukama Martija Ahtisarija.

28. novembar: Završni pregovori bez uspeha. Prištinski tim je najavio da će uskoro biti proglašena nezavisnost Kosova i odbacio mogućnost nastavka pregovora. Beograd je saopštio da ne prihvata nezavisnost Kosova i izrazio spremnost za nastavak pregovora nakon 10. decembra.

10. decembar: Okončan je period od 120 dana dodatnih pregovora Beograda i Prištine i predstavljen je izveštaj posredničke "trojke", odnosno Kontakt grupe o Kosovu. Izveštaj predstavnika EU, SAD i Rusije Volfganga Išingera, Frenka Viznera i Aleksandra Bocan-Harčenka dostavljen je nekoliko dana ranije generalnom sekretaru UN Ban Ki Munu. "Trojka" je u izveštaju navela da Beograd i Priština nisu postigli sporazum o budućem statusu Kosova, ali da su pregovori bili korisni i dve strane su iznele svoje predloge. U izveštaju se takođe ukazuje da su se dve strane obavezale na uzdržanost od nasilja.⁷⁶

"Kosovo za patike"

2008.

17. januara: Savet bezbednosti UN održao je u Njujorku sednicu na kojoj je razmatran izveštaj UNMIK-a o situaciji na Kosovu, a ambasadorima zemalja članica obratio se i predsednik Srbije, Boris Tadić. Tadić je u prvom, otvorenom delu sednice, pozvao Savet bezbednosti UN da donese odluku o nastavku pregovora o budućem statusu Kosova i Metohije i izrazio spremnost Srbije da odmah nastavi te razgovore u cilju pronalaženja "kompromisnog i održivog" rešenja.

22. januar: Parlamentarna skupština Saveta Evrope usvojila je rezoluciju o razvoju u procesu rešavanja statusa Kosova, bez poziva na nametanje rešenja kako je prvobitno traženo. Rezolucija je usvojena sa 96 glasova za, 48 poslanika bilo je protiv a 24 uzdržano. Nacrt rezolucije podneo je lord Rassel-Džonston, izvestilac Parlamentarne skupštine Saveta Evrope za Kosovo.

1. februar: Ambasadori 27 zemalja članica Evropske unije u Briselu su odobrili pravne i finansijske modalitete misije za Kosovo koju će činiti 1.800 pravnih i policijskih stručnjaka.

14. februar: U sedištu UN u Njujorku na zahtev Srbije održana je vanredna sednica Saveta bezbednosti o Kosovu, na kojoj je govorio Vuk Jeremić, kao i ambasadori članica Saveta.

16. februar: Evropska unija je dala zeleno svetlo za slanje svoje misije EULEKS na Kosovo pozivajući se na diplomatske izvore u Briselu. EU je odobrila slanje oko 2.000 pripadnika EULEKS-a na Kosovo, koji bi trebalo da zamene dotadašnju misiju Ujedinjenih nacija.

17. februar: Skupština Kosova usvaja Deklaraciju o nezavisnosti. Prve reakcije iz sveta stigle su još istog dana, -17. februara. Portparol-Stejt departmen-ta, -Šon Makormak, izjavio je da su -SAD- „primile k znanju“ ovu odluku skupštine Kosova, dok je Rusija oštro osudila ovu jednostranu odluku i hitno sazvala sastanak -Saveta bezbednosti UN. Sednica Saveta bezbednosti UN bila je održana 18. februara u 15 sati po lokalnom vremenu. Ambasador Rusije pri UN, -Vitalij Čurkin- rekao je da će -Rusija- insistirati na poštovanju -rezolucije UN 1244, prema kojoj se garantuje teritoprijalni integritet Srbije. Nakon

dvočasovne debate, u kojoj je Rusija podržala zahtev Srbije da-Savet bezbednosti-potvrdi teritorijalni integritet i suverenitet Srbije, sednica se završila bez donošenja rezolucije zbog dijametralno različitih stavova-Kine-i-Rusije-s jedne strane, i SAD i većine zemalja Evropske unije s druge. Prva zemlja koja je zvanično priznala nezavisnost Kosova bila je-Kostarika, koja je to uradila još 17. februara, a potom i-Avganistan. Sutradan, 18. februara 2008, zvanično priznanje su objavile i SAD,-Francuska,-Ujedinjeno Kraljevstvo,-Albanija-i-Turska.-Nakon izjave-Kondolize Rajs, premijer Srbije,-Vojislav Koštunica, najavio je povlačenje ambasadora iz SAD.

18. februar- 21. februar: Nakon vesti o proglašenju nezavisnosti Kosova, od 17. februara krenula je serija incidenata na ulicama Srbije, najviše u Beogradu. U noći 17/18. februara na Terazijama i Slaviji demolirani restorani Mekdonaldsa, huliganske grupe su napadale policiju, bio je bačen suzavac. Razbijeni su prozori na sedištu LDP-u i napadnuta je kuća u kojoj živi predsednik LDP-a, Čedomir Jovanović.⁷⁷ Napadnute su iste večeri i novinarske ekipe B92, Studia B, FoNeta, hrvatskog RTL-a, Palme plus i RTS-a. Povređeno najmanje 35 osoba, i policajaca i civila. Policija je od te večeri počela da čuva sa jačim policijskim snagama vladine zgrade i neke ambasade⁷⁸. Zbog priznanja nezavisnosti Kosova od strane Slovenije, Merkator tržišni centri u Čačku, Novom Sadu i Beogradu su bili napadnuti a slovenačke robne marke, poput perioda 1990-1991, bojkotovane su.

Miting „Kosovo je Srbija“ održan je 21. februara 2008. godine na platou ispred Doma Narodne skupštine u Beogradu, u organizaciji Vlade Srbije, kao izraz protivljenja jednostranom proglašenju nezavisnosti Kosova. Nakon toga, održan je moleban ispred Hrama Svetog Save, koji je služio vladika crnogorsko-primorski Amfilohije. Molebanu su prisustvovali premijer Srbije Vojislav Koštunica, zamenik predsednika SRS-a i predsednik SPS-a Tomislav Nikolić i Ivica Dačić, brojni ministri u Vladi Srbije, kao i premijer Republike Srpske Milorad Dodik. Po procenama medija, protest je okupio više stotina hiljada ljudi. Ministarstvo prosvete je odlučilo da u školama u Srbiji bude proglašen neradni dan, a bio je organizovan i besplatan prevoz do Beograda za one koji su hteli da prisustvuju mitingu. Posle molebana, grupa od oko 200 demonstranata se izdvojila i napala zgrade ambasada Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Nemačke, Turske i Hrvatske, kao i dva Mekdonalds restorana i nekoliko lokala na Terazijama. Demonstranti su palili i zastave ovih zemalja, a najviše je stradala Ambasada SAD, koja je bila zapaljena i potpuno uništena. Jedan od demonstranata, Zoran Vujović iz Novog Sada, pronađen je mrtav u zgradi ambasade. Obdukcijски nalazi su pokazali da se ugušio u dimu. Policija je te noći privela 192 osobe. Tokom nereda povređeno je 130 osoba.

Prvi pretres protiv 15 optuženih lica za paljenje (samo) ambasade SAD-a i Turske obavljen je aprila 2013. godine ali nije bilo nijednog pretresa dve godine, sve dok u martu 2015. godine nije izmenjena optužnica.⁷⁹ U septembru 2015. godine Viši sud donosi prvostepenu presudu da za nasilničko ponašanje osudi 9 od 15 optuženih na uslovne kazne zatvora za paljenje ambasade SAD, u trajanju od pet do deset meseci na rok provere od dve odnosno tri godine, dok su dvojica optuženih oslobođeni.⁸⁰

Početak decembra 2016. godine Apelacioni sud u Beogradu ukinuo je prvostepenu presudu zbog paljenja američke i turske ambasade 2008. godine posle mitinga "Kosovo je Srbija" i naložio da se suđenje ponovi. Sud je međutim potvrdio presudu Draženku Nikoliću koji je zbog nasilničkog ponašanja uslovno osuđen na pet meseci zatvora s rokom provere od dve godine. Istom odlukom potvrđena je oslobađajuća presuda Aleksandru Erцерu i Dušanu Sedlaru.⁸¹

Nakon skoro 10 godina od masovnih nemira, 11. jula 2017. Više javno tužilaštvo podiglo je optužnicu protiv 5 visoko pozicioniranih funkcionera policije da su nespječavanjem paljenja ambasada "izazvali opasnost po život i telo ljudi i imovinu većeg obima".⁸²

26. februar: Na vanrednoj sednici Vlade Srbije doneta odluka da se protiv jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova usprotivi pravnim i diplomatskim sredstvima.

77 Pismo LDP-a državnim organima i javnosti, Sajt LDP-a (20.2.2008.): <http://bit.ly/2fahDLA>;

78 Serija incidenata u Beogradu, B92 (18.02.2008.): <http://bit.ly/2jw0NeY>;

79 Inicijativa mladih za ljudska prava, Primena standarda pravičnog suđenja u pravosudnom sistemu Srbije (2015): Slučaj paljenja ambasada u Beogradu 2008. godine, str. 111-115: <http://bit.ly/1H8iN5J>;

80 Masovni protesti u Beogradu ponovo bez odgovarajuće kazne, Saopštenje Inicijative mladih za ljudska prava (09.09.2015.): <http://bit.ly/2y5BeE9>;

81 Ukinute uslovne kazne mladima koji su palili ambasadu SAD, Blic (05.12.2016.): <http://bit.ly/2jyYg3X>;

82 Optuženi funkcioneri policije, ko je odgovoran za propuste?, N1 Info (12.07.2017.): <http://bit.ly/2xpmbIa>;

8. oktobar: Doneta rezolucija Generalne skupštine UN 63/3 od 8. oktobra 2008. (na inicijativu Srbije) kojom se traži od Međunarodnog suda pravde da dâ svoje savetodavno mišljenje u vezi sa sledećim pitanjem: "Da li je jednostrano proglašenje nezavisnosti od strane privremenih institucija samouprave na Kosovu u skladu sa međunarodnim pravom?"

2010.

22. jul: Savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde od 22. jula 2010 o pitanju legalnosti proglašenje nezavisnosti Kosova. Predsednik tog suda Japanac Hisaši Ovada je saopštio da Deklaracija o jednostranom proglašenju nezavisnosti Kosova nije protivna međunarodnom pravu, Rezoluciji 1244, ni privremenom ustavnom okviru na Kosovu.⁸³

9. septembar: Generalna skupština UN usvojila rezoluciju o Kosovu koju je podnela Srbija uskladiвши prethodnu verziju s Evropskom unijom. Na osnovu ove rezolucije uspostavljen je okvir za nove pregovore Srbije i Kosova o nerešenim pitanjima koje će facilitirati EU.⁸⁴

2011.

12. decembar: Ljubiša Diković postavljen za načelnika Generalštaba Vojske Srbije. U izveštaju "Dosije Diković"⁸⁵ Fond za humanitarno pravo utvrdio je da je Diković kao komandant 37. Motorizovane brigade Vojske Jugoslavije znao (morao je znati) da se „razbijanje ŠTS (šiptarskih terorističkih snaga)“ odvija granatiranjem sela, proterivanjem stanovništva, pljačkama, silovanjem i nezakonitim ubistvima albanskih civila. Zločini su se ponavljali, od jedne do druge akcije za „razbijanje i uništenje ŠTS“. FHP je takođe početkom januara 2015. godine izdao "Dosije Rudnica"⁸⁶ u kome se nalaze podaci o povezanosti Dikovića i jedinica pod njegovom komandom sa 52 ekshumirane žrtve koje su pronađene u masovnoj grobnici Rudnica. U februaru iste godine, predsednik Srbije Tomislav Nikolić odlikovao je Dikovića Ordenom belog orla sa mačevima prvog stepena.

Tehnički pregovori (Tahiri - Stefanović)

2011.

Novi pregovori između Srbije i predstavnika kosovskih Albanaca započeli su 8. marta 2011. godine sa EU kao posrednikom i potpunom podrškom UN. Među glavnim pitanjima, strane su postavile razgovor o regionalnoj saradnji odnosno regionalnom predstavljanju, slobodi kretanja i vladavini prava. Prvi krug je uključivao diskusiju o telekomunikacijama, mobilnosti, civilnom registru i pitanjima CEFTA.

Republika Kosovo proglasila je nezavisnost 17. februara 2008. godine, a taj potez je samo delimično priznat na međunarodnom nivou.⁸⁷ Srbija je ovo pitanje uputila Međunarodnom sudu pravde na njihovo savetodavno mišljenje. Presudom je utvrđeno da nije bilo nezakonito za Kosovo da proglasi nezavisnost. Nakon presude, Srbija i Evropska unija su podnele rezolucije Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija koja je zatražila tehničke pregovore između vlada u Beogradu i Prištini. Rezolucija Srbije i EU usvojena je u Generalnoj skupštini UN-a. Razgovori su odloženi zbog pada kosovske vlade i prevremenih izbora na Kosovu.

Nakon proglašenja nezavisnosti nadzor od strane međunarodne zajednice imala je institucija tzv. "Međunarodne civilne kancelarije". Ta kancelarija je završila svoj mandat u septembru 2012. godine, iako postoje još neki oblici međunarodne podrške tranziciji Kosova, uključujući EULEX i UNMIK.

Razgovori su se održavali u Briselu, a posrednik je bila Evropska unija koju je zastupao Robert Kuper. Borko Stefanović je vodio pregovarački tim Beograda, a Edita Tahiri pregovarački tim Prištine.

⁸³ Odlomci iz Savetodavnog mišljenja Međunarodnog suda pravde (22.07.2010.), Peščanik: <http://bit.ly/2xb4FH3>;

⁸⁴ Usaglašena rezolucija preokret u budućim odnosima, RSE (9. 09.2010.): <http://bit.ly/2xHii99>;

⁸⁵ Dosije Diković, FHP (2012.): <http://bit.ly/2xwAtab>;

⁸⁶ Dosije Rudnica, FHP (2015.): <http://bit.ly/1RjHw2K>;

⁸⁷ Nezavisnost Kosova do sada je priznalo 114 zemalja, <http://bit.ly/2fEigh1>;

RUNDE	DATUM SASTANKA	SADRŽAJ RAZGOVORA
I	8-9. mart 2011. godine	Prva runda obuhvatala je ekonomsku saradnju dve strane. Druga pitanja na dnevnom redu tokom prve runde dijaloga bile su telekomunikacije, vazdušni saobraćaj, carinski pečati, pitanje katastra i arhiva.
II	28. mart 2011. godine	Pitanja o kojima se razgovarala u drugom krugu razgovora bila su struja, kao i sloboda kretanja, kao i zaključivanje tema iz prvog kruga, poput carinskog pečata Kosova, vazdušnog saobraćaja i učešća Kosova u regionalnim inicijativama. Dana 28. marta, predstavnici obe strane su diskutovali o zemljišnim knjigama i registrima rođenja, smrti i brakova, kao i o pitanjima snabdevanja električnom energijom. Stefanović je izjavio da je "postignut određeni napredak u zemljišnim knjigama, matičnim knjigama i snabdevanju električnom energijom, postavili smo naš predlog i nadamo se da će konačno biti pozitivan završetak ovih tema na sledećem sastanku."
III	15. april 2011. godine	Razgovarano je o slobodi kretanja, registarskim tablicama za vozila i o priznavanju diploma.
IV	17-18. maj 2011. godine	Dogovor je skoro postignut oko pitanja katastra i o slobodi kretanja; Evropska unija predložila je i rešavanje pitanja nestalih i kulturnog nasleđa.
V	2. jul 2011. godine	Peti krug je zakazan za 14. i 15. juna 2011. godine, ali je odložen nekoliko dana ranije. Pretpostavljeno je da će se umesto toga održati krajem juna, ali je održan 2. jula 2011. Očekivano je rešenje za katastar, slobodu kretanja i pitanje registara odnosno matičnih knjiga. Postignut je sporazum o slobodi kretanja preko granice (i osoba i automobila), o razmeni informacija o matičnim knjigama u Srbiji kako bi se pomoglo Kosovu da uspostavi svoj vlastiti matični registar i priznaju obrazovne diplome jedne odnosno druge strane.
VI	2. septembar 2011. godine (Između ove dve runde pregovora izbila je kriza zbog paljenja graničnih prelaza i ubistva kosovskog policajca Envera Zumberija.)	Šesti krug trebalo je da se održi 20. i 21. jula 2011. godine. Pregovori su odloženi do septembra samo dan pre, navodno zato što je predstavnik Kosova želeo da se prikažu državni simboli na Kosovu, što je predstavnik Srbije odbacio. Kasnije su postavljeni za 2. septembar 2011. Postignut je dogovor o carinskom pitanju (pečat će sadržati samo reči "Carina Kosova") i na katastru; dok su razgovarali o telekomunikacijama i visokom obrazovanju, nije postignut dogovor o ovim pitanjima.
VII	28. septembar 2011. godine	Sedmi krug je bio zakazan za 28. septembar 2011. Srpska delegacija odbila je da nastavi sa razgovorima, dok kosovska policija i carinski službenici kontrolišu granične poslove, što se ranije nije dogovorilo i rezultiralo nasiljem.

Rezultati pregovora iz 2011. godine:

- Predstavnici Srbije i Kosova složili su se o slobodi kretanja preko (administrativne) granice, kako za osobe tako i za automobile;⁸⁸
- Beograd se složio da Prištini da kopije katastra i dokumenata o rođenju, smrti i brakovima na Kosovu;⁸⁹
- Uzajamno priznavanje univerzitetskih diploma Srbije i Kosova (načelni dogovor postignut zaključkom 2015. godine;⁹⁰
- Beograd se složio da prihvati kosovske carinske marke koji navode "Carinu Kosova";⁹¹ Ovaj sporazum je takođe doveo do kraj trgovinskog embarga i omogućava trgovinu između dva entiteta.
- Integrisani granični prelazi na severu Kosova;⁹²
- Zastupljenost vlasti u Prištini u regionalnim organizacijama;⁹³
- Oficiri za vezu razmenjeni između Beograda i Prištine i stacionirani u misijama EU;⁹⁴

Briselski dijalog

2012 - 2017.

Vrlo brzo posle paljenja graničnih prelaza (1 i 31, Jarinje i Brnjak) odnosno sukoba građana srpske nacionalnosti sa kosovskom policijom, u Beograd je avgusta 2011. godine stigla nemačka kancelarka Angela Merkel. Posle njene posete na stolu ostaju tri zahteva Nemačke ne bi li Srbija do kraja godine dobila status kandidata: da se ostvare konkretni rezultati nakon obnavljanja dijaloga sa Prištinom, da se pravnoj i civilnoj misiji EU na Kosovu (Eulex) omogući da može "pristojno da radi" i da se ukinu paralelne srpske državne strukture na Kosovu.

Nasuprot uslova za status kandidata ali i potrebi da se konflikt reši, u očekivanju predstojećih parlamentarnih i predsedničkih izbora, Boris Tadić, januara 2012. godine izlazi sa novim planom, odnosno sa 4 tačke koje je nazvao crvenim linijama politike prema Kosovu:

- Rešenje za sever Kosova koju karakteriše drugačija realnost od dominacije Albanaca na jugu
- Zaštita manastira i srpskog kulturnog nasleđa na Kosovu
- Zaštita imovine države i građana na Kosovu
- Posebne garancije za bezbednost i budućnost Srba u enklavama

Nakon promene vlasti u Beogradu (prvo predsednik države postaje Tomislav Nikolić 20. maja 2012. godine) odnosno od formiranja nove Vlade 27. jula 2012. godine na čelu sa Ivicom Dačićem i prvim potpredsednikom Aleksandrom Vučićem, dijalog se nastavlja.

19. oktobra 2012. godine, nastavljaju se pregovori o normalizaciji posredstvom Evropske unije sa premijerom Srbije, Ivicom Dačićem, i premijerom Kosova, Hašimom Tačijem. Postizanje novog, temeljnijeg dogovora bio je neophodan uslov za kandidaturu Srbije za EU. Vlade su polako postigle sporazume i bavile se različitim oblastima, koje su bile predmet pregovora tokom 2011. godine poput slobode kretanja, univerzitetskih

88 Dogovor o slobodi kretanja (2.07.2011.): <http://bit.ly/2gX5qdw>;

89 Sporazum postignut o matičnim knjigama 2.07.2011: <http://bit.ly/2xgmFjJ>;

90 Sporazum o priznanju diploma: <http://bit.ly/2wVthDU>;

91 Sporazum o carinskom pečatu: <http://bit.ly/2wVHLSA>;

92 Sporazum o integrisanoj kontroli granica (IBM): <http://bit.ly/2jyUqS>;

93 Sporazum o regionalnom predstavljanju: <http://bit.ly/2xrB0ul>;

94 Sajt Kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Republike Srbije: <http://bit.ly/2jipqvF>;

diploma, regionalnog zastupanja i trgovine i međunarodne carine.

Nakon sporazuma iz decembra 2012. godine, obe strane su razmenile oficire za vezu koji su radili u prostorijama EU u dve prestonice. Priština je ove predstavnike nazvala "ambasadorima", ali je Beograd odbio takvo imenovanje.

U Briselu, Srbija i Kosovo složili su se da će implementacija graničnog sporazuma početi 10. decembra 2012. godine. Istorijski sastanak održan je 6. februara 2013. godine, kada su predsednik Srbije, Tomislav Nikolić, i predsednica Kosova, Atifete Jahjaga, prvi put od proglašenja nezavisnosti sedeli za istim stolom.

Novi sporazum je vodio Srbiju u pregovore o pridruživanju EU, a Kosovo ka parafiranju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). SSP su potpisali Federika Mogerini i premijer Kosova, Isa Mustafa, u oktobru 2015. godine, dok je Srbija otvorila pretpristupne pregovore sa EU u januaru 2014. godine.

Državni zvaničnici Srbije sastali su se sa visokom predstavnicom EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku Ketrin Ešton u Briselu 11. marta 2013. godine, a predsednik Srbije Nikolić je rekao da su Srbija i Kosovo veoma blizu potpisivanja sporazuma koji bi poboljšao njihove međusobne odnose.

Dana 19. aprila 2013. godine, dve vlade su završile tekst sporazuma pod nazivom „Prvi sporazum o principima regulisanja normalizacije odnosa“ ili kolokvijalno „Briselski sporazum“, koji je pozdravljen kao veliki korak ka normalizaciji odnosa, koji je omogućio i Srbiji i Kosovu napredovanje u evropskim integracijama. Obe zemlje obavezale su se da ne "blokiraju ili ohrabruju druge da blokiraju napredak druge strane na odgovarajućim putevima EU". Među ostalim merama, sporazumom je uspostavljen poseban komandant policije (komandanta imenuje Priština sa liste koju pripadaju građani srpske nacionalnosti) i žalbenog suda (zakonom i procedurama u okviru kosovskog pravnog sistema) za srpsku manjinu na Kosovu. Sporazum je predviđao izgradnju Zajednice opština sa srpskom većinom, što je bio najveći argument Beograda za zaštitu Srba na Kosovu, ali i punu integraciju svih bezbednosnih struktura od policije do nerasformiranih delova državne bezbednosti na Kosovu. Takođe, važna odredba sporazuma jeste učešće srpske manjine na lokalnim izborima koji će kasnije biti raspisani za decembar 2013. godine uz kontrolu misije OEBS-a. Sporazum je takođe predviđao i teme o kojima će se tek razgovarati (telekomunikacija i energetika), kao i plan za implementaciju Sporazuma⁹⁵. Nakon tih izbora, neizbežan faktor za formiranje svake buduće vlade biće "Srpska lista", partija kosovskih Srba, koja ima tesne veze sa zvaničnim Beogradom. Sporazum je ratifikovala Skupština Kosova 28. juna 2013. godine.

- Tekst Sporazuma o carini od 17. januara 2013⁹⁶;
- Tekst celog sporazuma od 19. aprila 2013. godine;⁹⁷
- Dana 7. avgusta 2013. godine između dve vlade je potpisan je sporazum o uspostavljanju trajnih graničnih prelaza između Srbije i Kosova tokom 2014. godine;⁹⁸
- 8. septembra 2013. godine potpisan je prvi sporazum o energetici;⁹⁹
- Dan kasnije, 9. septembra 2013. godine postignut je sporazum o telekomunikacijama koji je, između ostalog, omogućilo Kosovu da podnese zahtev za svoj međunarodni pozivni broj;¹⁰⁰

Dva dana kasnije, srpska vlada je najavila raspuštanje skupština srpskih manjina koje je stvorila na severu Kosova kako bi se omogućila integracija srpske manjine u kosovski sistem. Da bi olakšao integraciju srpske manjine na severu u kosovsko društvo, kosovski parlament usvojio je zakon koji je pomilovao prošle radnje otpora kosovskim vlastima. Ovaj princip stupio je na snagu početkom decembra 2013. godine, pošto su se

95 Tekst plana za implementaciju dostupan na stranici KOSSEV portala: <http://bit.ly/2wXx3Lb>;

96 Sporazum o carini (17.01.2013.): <http://bit.ly/2jlyCQ9>;

97 Tekst sporazuma od 19. aprila 2013. godine dostupan na stranici KOSSEV portala: <http://bit.ly/2fiplam>;

98 Tekst sporazuma o uspostavljanju trajnih graničnih prelaza: <http://bit.ly/2w5oReP>;

99 Tekst sporazuma o energetici od 8. septembra 2013. godine: <http://bit.ly/2xXnriH>;

100 Tekst sporazuma o telekomunikacijama od 9. septembra 2013. godine: <http://bit.ly/2wWMDk1>;

vlade Srbije i Kosova složile oko postavljenja pripadnika srpske manjine za šefa policije u oblasti severnog Kosova. Dve vlade su takođe postigle dogovor o dozvoli Kosovu da podnese zahtev za svoj međunarodni pozivni broj kada Vlada Srbije počne pregovore o pristupanju EU.

Lokalni politički kontekst kao posledica dijaloga u Briselu

Lokalni kosovski izbori nakon Briselskog sporazuma održani su 3. novembra i 1. decembra 2013. godine bili su od posebne važnosti pošto su ovo prvi izbori koji su ikada održani na celoj teritoriji Kosova, uključujući i četiri severne opštine sa srpskom većinom Severnu Mitrovicu, Leposavič, Zvečan i Zubin Potok, u skladu sa kosovskim zakonom.

Alijansa za budućnost Kosova i Alijansa novo Kosovo dobili su gradonačelnike u po dve opštine, dok je Građanska inicijativa za Mališevo pobednik u istoimenoj opštini. Demokratska partija Kosova pobedila je u opštinama Prizren, Dragaš, Klina, Kamenica, Orahovac i Vučitrn, dok je Demokratski savez Kosova pobednik u opštinama Gnjilane, Lipljan, Peč, Suva Reka, Uroševac i Vitina. Alijansa novo Kosovo je pobedila u opštinama Đakovica i Mitrovica, dok je Alijansa za budućnost Kosova dobila gradonačelnike u opštinama Obilić i Junik. Prema rezultatima Centralne izborne komisije, od sedam opština sa srpskom većinom na Kosovu u šest opština je pobedila Građanska inicijativa „Srpska“ (GIS). Na izborima za gradonačelnika severne Mitrovice, prema tim rezultatima, pobednik je Krstimir Pantić iz GIS koji je dobio 55,20 odsto glasova, dok je Oliver Ivanović osvojio 44,80 odsto glasova.¹⁰¹

Iako je slavio pobjedu na prvim lokalnim izborima održanim po kosovskom sistemu u Severnoj Mitrovici, Krstimir Pantić kasnije nije preuzeo funkciju, jer je 13. januara 2014. godine odbio da potpiše dokumenata na kojima su bili simboli Republike Kosovo. Važno je podsetiti da je Krstimir Pantić bio napadnut od nepoznatih napadača 1. novembra 2013. godine, dva dana pre prvog kruga izbora. Nakon odbijanja Pantića da stupi na dužnost i kao i da sarađuje Aleksandrom Vulinom, tadašnjim direktorom Kancelarije za KiM Vlade Srbije, ponavljaju se izbori za gradonačelnika Sverene Mitrovice i zakazuju za kraj februara iste godine. Građanska lista „Srpska“ kandiduje Gorana Rakića, a već 27. januara iste godine protivkandidat Oliver Ivanović se odaziva pozivu Specijalnog tužilaštva Kosova povodom istrage protiv njega za ratne zločine i ostaje u pritvoru. U međuvremenu, Rakić je dobio 2.700 glasova birača, odnosno 52,6 odsto, kandidat Građanske inicijative SDP-Oliver Ivanović-1.420 glasova čime je Srpska lista pobedila.

Olivera Ivanovića je kosovsko tužilaštvo teretilo za zločine nad civilnim stanovništvom na Kosovu i Metohiji počinjene 1999. i 2000. godine. Optužnica je podignuta u novembru 2014. godine protiv Ivanovića i ostale četvorica osoba, koji su s njim pritvoreni, koji su na početku suđenja kategorično odbacili sve navode optužnice. Suđenje je počelo 18. decembra 2014. godine. Tužilaštvo je predložilo veliki broj svedoka, navedena su bila i imena žrtava i mesta na kojima su optuženi navodno počinili krivična dela. Optužnica, između ostalog, navodi da je Ivanović izdavao naredbe paravojnim formacijama i predvodio čuvare mosta u Kosovskoj Mitrovici, kao i da je tom prilikom nosio automatsko oružje, pištolje i dva velika noža.¹⁰²

Zbog odbijanja da ga puste da se brani sa slobode Oliver Ivanović je 7. avgusta 2015. počeo štrajk glađu, dok je 14. avgusta zbog narušenog zdravlja prebačen u bolnicu u Kosovskoj Mitrovici. Dana 21. januara 2016. godine Euleksovo sudsko veće izreklo je u Osnovnom sudu u Kosovskoj Mitrovici lideru Građanske inicijative SDP Oliveru Ivanoviću kaznu zatvora od devet godina zbog ratnih zločina počinjenih 1999. godine u tom gradu, kada ubijena grupa Albanaca. Istovremeno, Ivanović je oslobođen za drugi slučaj ubistva i pokušaja ubistva iz 2000. godine. Ostala četvorica optuženih Srba - bivši policijski pukovnik MUP-a Srbije Dragoljub Delibašić, profesor Aleksandar Lazović, advokat Ilija Vujačić i pravnik Nebojša Vujačić oslobođeni su optužbi. U februaru 2017. Apleacioni sud u Prištini ukinuo je prvostepenu presuda i naložio je novo suđenje. Potom je bio u kućnom pritvoru, a od aprila 2017. je određeno da se brani sa slobode.-Tokom kampanje za lokalne izbore na Kosovu, zapaljen mu je automobil, a četiri člana njegove inicijative povukla su se iz kampanje zbog, kako su tada rekli, zastrašivanja.¹⁰³-

101 Promene na Kosovu, DW (2.12.2013.): <http://bit.ly/2DYXuWX>;

102 Slučaj Olivera Ivanovića, B92 (16.01.2018.): <http://bit.ly/2FtVu67>;

103 Isto: <http://bit.ly/2FtVu67>;

Na održanim kosovskim parlamentarnim izborima 8. juna 2014. godine, Srpska lista osvojila je 9 mesta u parlamentu od deset za srpsku zajednicu, dok je jedno mesto pripalo Progresivnoj demokratskoj stranci. Nakon velike političke krize institucija, Vlada pod vođstvom Ise Mustafe formirana je 9. decembra iste godine i trajala do izglasavanja nepoverenja 10. maja 2017. godine.¹⁰⁴

Slučaj „Dron“

Oktobar 2014. je ostao upamćen po zaoštavanju odnosa između Albanije i Srbije, kao i između Srba i Albanaca u Srbiji zbog slučaja Dron koji je ostavio posledice i po proces pregovora u Briselu. Do zaoštavanja je prvenstveno došlo u vezi sa incidentima koji su obeležili utakmicu Srbija– Albanija koja je 14. oktobra započeta, ali prekinuta u drugom poluvremenu. Zaoštavanje se moglo uočiti na tri nivoa. Na jednom nivou, u oktobru je drastično uvećan broj medijskih napisa kojima su podsticani mržnja i netrpeljivost prema Albancima, kao i pozorenje prema pripadnicima ove etničke grupe i prema Albaniji. Ovi napisi su bili najbrojniji u tabloidnim medijima, a bili su praćeni velikim brojem uvredljivih komentara na internet portalima i socijalnim mrežama. Na drugom nivou, došlo je do političkog zaoštavanja. Sa jedne strane, ovo je bilo zaoštavanje odnosa između dve države vidljivo u saopštenjima ministarstava i obraćanjima visokih zvaničnika, kao i u njihovim objavama na društvenim mrežama. Sa druge strane, zaoštavanje se ogledalo u reakciji zvaničnika Srbije na napade na objekte u vlasništvu Albanaca u Srbiji, a koja je morala biti brža i nedvosmislena u osudi. Na trećem nivou, u Vojvodini je izveden niz napada na objekte u vlasništvu Albanaca u kojima je pričinjena materijalna šteta koja je u nekim slučajevima totalna, dok je u nekim slučajevima pukom srećom izbegnut gubitak života. Da nije došlo do zaoštavanja na medijskom i političkom nivou, odnosno, da su se mediji i zvaničnici ponašali odgovornije, razumno je pretpostaviti da ne bi došlo bar do jednog broja napada. Incidenata bi bilo manje i da su u slučajevima ranijih napada na imovinu u vlasništvu Albanaca u Srbiji napadači bili krivično procesuirani i osuđeni.

Nakon prekida fudbalske utakmice održane 14. oktobra¹⁰⁵, usledio je veći broj napada na objekte čiji su vlasnici uglavnom Albanci. Paljenje i demoliranje objekata dogodilo se u nekoliko gradova u Srbiji, najviše na teritoriji Vojvodine što je Inicijativa dokumentovala u svom izveštaju nakon obilaska istih objekata. Iako je prema pisanju VOICE-a iz marta 2016. godine¹⁰⁶, formirano 5 predmeta u tužilaštvima o paljenju pekara širom Vojvodine i izrečena 1 vaspitna mera maloletniku, odbačena 1 krivična prijava- niko od 62 osobe koje su identifikovane od strane policije kao počinitelji nije krivično gonjen. Nisu otkriveni ni počinioci najtežih napada – u Staroj Pazovi i Somboru u kojima su bili ugroženi ljudski životi. U kvalifikovanju ovih krivičnih dela, mora se imati u vidu da ovi napadi nisu bili usmereni samo na privatno vlasništvo niti na vlasništvo verskih zajednica, već su bili i ozbiljan udar na međuetničke odnose u Srbiji.¹⁰⁷

Tokom 2014. i početkom 2015. godine došlo je do zastoja u pregovorima, najviše prouzrokovan izbornim kampanjama u Srbiji i Kosovu. Uprkos tome, 10. februara 2015. godine potpisan je sporazum o pravosuđu između Srbije i Kosova.¹⁰⁸

Više poteškoća nastalo je u decembru 2014. godine, pošto je predsednik Srbije, Tomislav Nikolić, nastupio protiv položaja Vlade navodeći da svaka odluka o Kosovu mora biti podneta na referendum najavljujući svoju platformu o Kosovu. Najveći pomak postignut je potpisivanjem sporazuma o civilnoj zaštiti odnosno integraciji tih jedinica u kosovski sistem. Sporazum je potpisan 26. marta 2015. godine.¹⁰⁹

104 Kosovo: Objavljeni konačni rezultati izbora, RSE (26.06.2014.): <http://bit.ly/2DNhnbw>;

105 U međuvremenu, oktobra 2014. godine mediji su pisali da je ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović osnovao radnu grupu koja bi trebala da se bavi odgovornošću policije za nespriječavanje huligana u nasilničkom ponašanju te noći sa zadatkom da napravi izveštaj o slučaju paljenja ambasada. Izveštaj je nikad nije javno objavljen niti je MUP potvrdio postojanje radne grupe.

106 Epilog paljenja pekara jedna vaspitna mera, VOICE (14.03.2016): <http://bit.ly/2fcBg9g>;

107 Inicijativa mladih za ljudska prava, Primena standarda pravičnog suđenja u pravosudnom sistemu Srbije (2015): Albanci i Srbi: Odnosi viskog rizika, str. 54-71: <http://bit.ly/1H8iN5l>;

108 Tekst sporazuma o pravosuđu: <http://bit.ly/2f2rbM7>;

109 Tekst sporazuma o integraciji civilne zaštite: <http://bit.ly/2h174uE>;

Sa starim političkim akterima koji su sada poneli nove uloge, 26. avgusta 2015. godine, Kosovo i Srbija potpisale su niz sporazuma u ključnim oblastima i napravile veliki korak ka normalizaciji veza što se smatra sporazumom broj dva u Briselu. Kosovski ministar inostranih poslova je tvrdio da je to de facto priznanje nezavisnosti, dok je premijer Srbije rekao da je obezbedio zastupljenost za etničke Srbe na Kosovu. Glavna tema pregovora bila je Zajednica srpskih opština (ZSO)¹¹⁰ odnosno usvajanje njenog Statuta u okviru pravnog sistema Kosova, uz dodatke za energetiku, telekomunikaciju i slobodu kretanja na Mostu na Ibru u Mitrovici.

Kao rezultat sporazuma, Srbija je napredovala formalno, otvaranjem dodatnih poglavlja u svojim pregovorima za pridruživanje EU. Marko Đurić, šef kancelarije za KiM Srbije, izjavio je da je Srbija pobedila sa 5:0.

Međutim, srpske vlasti se i dalje protive bilo kojoj inicijativi kojom bi vlada Kosova pristupila agencijama UN-a, a inicijativa Kosova u vezi sa članstvom u UNESCO stalno nailazi na negativnu kampanju od strane Srbije. Tokom 2016. godine pitanja raspolaganja imovinom Trepče i implementacije dogovora oko ZSO predstavljali su najveće prepreke za obe strane kako bi se dalje dogovorile. Nakon niza protesta opozicije u Prištini tokom 2015. i 2016. godine, formiranje ZSO i pitanje razgraničenja sa Crnom Gorom dovode u nestabilnost rad skupštine i Vlade koju predvodi Isa Mustafa. Zbog toga, krajem 2015. godine, predsednica Atifete Jahjaga upućuje sporazum o ZSO potpisan avgusta 2015. godine Ustavom sudu. Decembra iste godine Ustavni sud Kosova odlučuje da sporazum o ZSO nije u potpunosti u skladu sa Ustavom Kosova. **Međutim, u odluci Ustavnog suda se navodi i da je Ustavni sud utvrdio "da će Asocijacija/Zajednica opština za srpskom većinom biti uspostavljena, -kao što je predviđeno Prvim sporazumom, ratifikovanim od strane Skupštine Republike Kosovo i proglašenim od strane predsednice Republike Kosovo."**¹¹¹

U januaru 2017. godine, voz koji je oslikan bojama srpske zastave i rečima "Kosovo je Srbija" sprečen je da uđe na Kosovo. Njega je iz Beograda ispratio Marko Đurić, šef kancelarije za KiM, sa svojim savetnikom, Mišom Vacićem, koji je učestvovao u neredima avgusta 2011. godine kao član ekstremno desničarskog pokreta "Naši 1389". Predsednik Srbije, Tomislav Nikolić, izjavio je da će Srbija poslati svoju vojsku na Kosovo ako budu napadnuti Srbi. Kosovska vlada je posmatrala voz kao provokaciju. Šira kriza je sprečena telefonskim razgovorom dvojice premijera. Pre toga su i Srbija i Kosovo mobilisale svoje vojne snage (Srbija) odnosno bezbednosne snage (Kosovo) duž kosovsko-srpske granice odnosno administrativne linije.

Ramuš Haradinaj, sadašnji premijer Kosova, bio je 9. januara 2017. godine uhapšen u Francuskoj po poternici Republike Srbije, što je dodatno uznemirilo obe strane. Haradinaj je uhapšen 4. januara na aerodromu Bazel-Mulhaus u blizini granice sa Švajcarskom, na osnovu poternice koju je Srbija preko Interpola raspisala za njim još 2006. godine, a u vezi sa zločinima protiv civilnog stanovništva koje su jedinice pod njegovom kontrolom izvršile u "borbenoj zoni Dukađin" (Metohija) tokom oružanih sukoba na Kosovu. Pre dve godine je na osnovu iste poternice uhapšen na aerodromu u Ljubljani, ali je tada oslobođen posle samo nekoliko dana.

Hapšenje je, očekivano, obradovalo zvanični Beograd i izazvalo opšti bes na Kosovu, ali i u susednoj Albaniji. Predsednik Kosova Hašim Tači je odmah izjavio da su optužbe protiv Haradinaja političke prirode i, podsećajući da ga je Haški tribunal dvaput oslobodio, zatražio od Francuske da ga smesta pusti. Njemu su se odmah pridružili premijer Albanije Edi Rama, koji je rekao da je hapšenje "apsurdno" i predsednik albanske skupštine Iljir Meta, koji je izjavio da je "Haradinaj heroj i simbol borbe za slobodu za sve Albance širom sveta". Kosovska opozicija najavila je seriju protesta sa zahtevom da se briselski dijalog o normalizaciji sa Beogradom momentalno prekine, a pred francuskom ambasadom u Prištini održane su demonstracije sa porukom "Tražite zločince u Srbiji". U Dečanu, Haradinajevom zavičaju, javno je spaljena francuska zastava. I taman kad je počelo da se zahuktava, krenuo je voz i Haradinaj je momentalno nestao sa radara.¹¹²

Namerna provokacija ili nepromišljenost Kancelarije Vlade Srbije za Kosovo i Metohiju, tek slučaj voza okićenog spolja političkim porukama koji poslat 14. januara, a iznutra slikama kulturnog nasleđa Kosova i Metohije, mahom pravoslavnih ikona iz kosovskih manastira, doveo je za veoma

110 Tekst sporazuma o ZSO: <http://bit.ly/2fADht8>;

111 Ustavni sud Kosova: Sporazum o ZSO nije u potpunosti u skladu sa Ustavom ali će ZSO biti formirana, KOSSEV portal: <http://bit.ly/2jYepQm>;

112 Dejan Anastasijević, Nevolje sa Ramušem, VREME br. 1359, 19.01.2017. godine: <http://bit.ly/2xHvoNd>;

kratko vreme ceo region do usijanja. Voz koji nikada nije završio svoje prvo putovanje od Beograda do Kosovske Mitrovice doveo je Kosovo i Srbiju na ivicu sukoba, bio on fingiran ili ne. Kriza je završena telefonskim razgovorom Vučića i Tačija, dok je Ramuš Haradinaj pušten odlukom suda u Kolmaru 27. aprila 2017. godine.¹¹³

Specijalni sud za ratne zločine na Kosovu

Od 1. januara 2017. na Kosovu je operativan Specijalni sud sa sedištem u Hagu, zadužen da ispita sumnje u zločine počinjene nad srpskim i civilima drugih nacionalnosti tokom i posle rata na Kosovu. Do formiranja ovog suda došlo je posle otkrića bivše glavne tužiteljke Haškog tribunala Karle del Ponte, objavljenog 2008. u njenim-memoarima-(The Hunt: Me and the war criminals-/ Lov: Ja i ratni zločinci), da tužilaštvo Haškog tribunala ima saznanja o masovnim kidnapovanjima krajem i posle rata na Kosovu. Specijalni izvestilac Saveta Evrope Dik Marti sproveo je istragu koja je krajem 2010. rezultirala-izveštajem¹¹⁴-na 27 strana, u kojem se tvrdi da je oko 500 civila (oko 400 nealbanaca, uglavnom Srba, ali i Roma, kao i oko 100 Albanaca) oteto na Kosovu posle razmeštanja snaga KFOR-a i da je jedan broj njih tajno prebačen u Albaniju kako bi se trgovalo njihovim organima. Savet Evrope je ovaj izveštaj usvojio početkom 2011. godine i zatražio „nezavisnu istragu koja bi došla do pune istine o ovim tvrdnjama“. To je pokrenulo mehanizam za formiranje Specijalnog suda.

Posle mnogih pregovora, odlučeno je da se uspostavi poseban sud koji bi nominalno bio deo kosovskog pravosudnog sistema, ali izmešten van Kosova, i u kojem bi bile angažovane samo međunarodne sudije i tužioci. Sedište ovog suda je u Hagu, međunarodnoj sudskoj prestonici, novac za njegov rad je obezbedila Evropska unija, ali njime, posebno u tužilačkom delu, upravlja SAD. Od usvajanja Martijevog izveštaja na parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope do formiranja Specijalnog suda za Kosovo prošlo je 6 godina. Procenjuje se da će on raditi oko 8 godina, uključujući žalbeni postupak. U svom izveštaju Dik Marti kao najodgovornije za zločine kojima će se baviti Specijalni sud direktno imenuje većinu lidera Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), na čelu sa Hašimom Tačijem, koji su bili članovi tzv. Dreničke grupe i koji su danas okosnica političkog establišmenta na Kosovu.¹¹⁵

113 Oslikan voz do Mitrovice, N1/ Istinomer amnezija (1.6.2017.): <http://bit.ly/2wjwY7w>;

114 Izveštaj Dika Martija, izvestioca Saveta Evrope (12.12.2010.): <http://bit.ly/2hhvXT7>;

115 Ismet Hajdari, Novo računanje vremena za pravdu na Kosovu, Hajrih Bel fondacija (29.12.2016.): <http://bit.ly/2jlc2Bo>;

Umesto zaključka

Nakon duge pauze u pregovorima, i nakon izbora Aleksandra Vučića za predsednika Srbije, 3. jula i 31. avgusta sastaju se dvojica predsednika, a ne premijeri kao što je to ranije bio slučaj. Tači i Vučić su izjavili da će dijalog nastaviti dinamičnijim tempom. Dana 31. avgusta, nakon zajedničkog sastanka, dogovorena je realizacija već potpisanog sporazuma o pravosuđu za 17. oktobar ove godine. Uporedo sa tim, tekli su pregovori o novoj kosovskoj vladi koja je konačno konstituisana 9. septembra i na čijem čelu je Ramuš Haradinaj ispred koalicije PAN (Demokratska partija Kosova - PDK, Alijansa za budućnost Kosova - AAK i Inicijativa za Kosovo - NISMA) uz podršku Bedžeta Pacolija (Behgjet Pacolli) i Srpske liste. U svom prvom intervjuu u svojstvu premijera Kosova, Haradinaj pominje, poput Aleksandra Vučića, "neophodnost unutrašnjeg dijaloga, osobito sa kosovskim Srbima".¹¹⁶ Važno je napomenuti da je trenutna vladajuća koalicija na Kosovu bila nemoguća bez ulaska Srpske liste u Vladu Kosova.

Međutim, neophodnost da se uđe u unutrašnji dijalog zahteva iznošenje činjenica i preuzimanje odgovornosti. U slučaju Srbije, često se zaboravlja na povezanost evropskih integracija i pitanja Kosova, kao i strateški postavljenog okvira u kome Srbija može da sprovodi određenu politiku u cilju rešavanja spornih pitanja sa Kosovom. Takav okvir se nalazi u Pregovaračkom okviru Evropske Unije za Srbiju od 9. januara 2014. godine¹¹⁷, kao i tekstu zajedničke pozicije EU prema Srbiji za poglavlje 35,¹¹⁸ potpisanoj 30. novembra 2015. godine. Spoznaja o tome na kojoj poziciji jesmo kao društvo prema Kosovu i preuzimanje odgovornosti za pogrešnu politiku u prethodnih nekoliko decenija, prvi su koraci ka, zakasnelom ali neophodnom, unutrašnjem dijalogu o Kosovu.

116 I Haradinaj predlaže unutrašnji dijalog- na Kosovu, Blic (11.09.2017.): <http://bit.ly/2h7NhgX>;

117 Pregovarački okvir Evropske Unije za Srbiju, 9. januar 2014. godine: <http://bit.ly/2wgxcIk>;

118 Tekst zajedničke pozicije EU za poglavlje 35 (novembar 2015.): <http://bit.ly/2w5AClf>;

TABELA SPORAZUMA IZ BRISELSKOG DIJALOGA (2011-2017)¹¹⁹

DATUM	TEMA SPORAZUMA	LINK
2.7.2011.	Sporazum o sloboda kretanja	http://bit.ly/2gX5qdw
2.7.2011.	Sporazum o matičnim knjigama	http://bit.ly/2xgmFjl ;
21.11.2011.	Sporazum o priznanju diploma	http://bit.ly/2wVthDU
2.9.2011.	Sporazum o carinskom pečatu	http://bit.ly/2wVHLSA
2.9.2011.	Sporazum o katastru	http://bit.ly/2xiuiEA
2.10.2011.	Sporazum o integrisanoj kontroli granica	http://bit.ly/2jyUqS
24.2.2012.	Sporazum o regionalnom predstavljanju i saradnji	http://bit.ly/2xrB0ul
9.1.2013	Sporazum o procedurama za pravnu pomoć između strana	http://bit.ly/2heP4Re
17.1.2013.	Sporazum o carini	http://bit.ly/2jlyCQ9
19.4.2013.	Prvi sporazum o principima koji regulišu normalizaciju odnosa („Briselski sporazum“)	http://bit.ly/2ydn581
19.4.2013.	Plan za implementaciju prvog sporazuma o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine	http://bit.ly/2h1rfjh
7.8.2013.	Sporazum o uspostavljanju trajnih graničnih prelaza	http://bit.ly/2w5oReP
8.9.2013.	Sporazum o energetici	http://bit.ly/2xXnriH
9.9.2013.	Sporazum o telekomunikacijama	http://bit.ly/2wWmdk1
13.12.2013.	Sporazumi privrednih komora	http://bit.ly/2hhFolz
14.11.2014.	Sporazum o zvaničnim posetama	http://bit.ly/2wGjdv7
10.02.2015.	Sporazum o pravosuđu	http://bit.ly/2faejA6
26.03.2015.	Sporazum o integraciji civilne zaštite	http://bit.ly/2h174uE

26.05.2015.	Sporazum o obostranom priznanju osiguranja vozila	http://bit.ly/2wydCvr
25.08.2015.	Sporazum o Zajednici srpskih opština (ZSO)	http://bit.ly/2fAMMBL
25.08.2015.	Drugi sporazum o energetici	http://bit.ly/2ydB6CG
26.08.2015.	Akcionni plan u vezi telekomunikacija	http://bit.ly/2faPELN
25.08.2015.	Zaključci radne grupe za slobodu kretanja na Mostu na Ibru	http://bit.ly/2jjKLhK
29.9.2015.	Zaključci o međusobnom priznanju diploma	http://bit.ly/2wVthDU
30.11.2015.	Pregovaračka pozicija EU u pregovorima sa Srbijom za poglavlje 35	http://bit.ly/2w5AClf
14.9.2016.	Dogovori u vezi sa finalizacijom sprovođenja Sporazuma o slobodi kretanja iz 2011. godine	http://bit.ly/2jj3lkF
13.11.2016.	Zaključci EU posrednika u vezi telekomunikacija	http://kim.gov.rs/p23.php
30.11.2016.	Zaključci EU posrednika o pravosuđu	http://bit.ly/2xdWfzB

¹¹⁹ Hronologija sporazuma preuzeta iz tri izvora:

KOSSEV portal: <http://bit.ly/2h1rfjh>;

Sajt Kancelarije za Kosovo i Metohiju: <http://bit.ly/2faejA6>;

Sajt Vlade Kosova: <http://bit.ly/2hi0iku>;